

3/1994

*Mihkel Volt Kirjandusmuuseumi arhiiv-
raamatukogust;*

Lea Kõiv Tallinna Linnaarhiivist;

*Ilmar Kopso Eesti Pedagoogikaarhiiv-
muuseumist;*

Elviine Uverskaja analüütilisest kirjest;

*Arvo Krikmann vanasõnaderaamatu
"Laustud sõna lagub" keelustamisest ja
makuleerimisest;*

Eesti Rahvusraamatukogu seadus jm.

Eesti Rahvusraamatukogu
Eesti Raamatukoguhoidjate
Ühing

3/1994

Toimetuse kolleegium: A. Nuut,
R. Olevsoo, E. Rannap, K. Tammaru,
U. Tõnnov, T. Valm, A. Valmas

Tegevtoimetaja/Editor Ene Riet
Toimetaja Maire Liivamets
Keeletoimetaja Tiina Vilberg
Tehniline toimetaja Mirjam Jürna
Kaanafoto: Debora Vaarandi
kodu Kadriorus Teet Malsroos

Address/Address:
EE 0100 Tallinn
Tõnismägi 2
Eesti Rahvusraamatukogu
"Raamatukogu" toimetus
tel. 459 128
fax 372+2/453334
372+6/311410

Austatud Lugeja!

Olla või mitte olla - see klassikaline küsimus on kerkinud nüüd ka ajakirja "Raamatukogu" ette.

Raamatukogundus nõuab täpsust, asjalikkust ja kainust ning jätab fantaasiale vähe ruumi. Raamatukoguhoidjate probleemid ja raamatukogu sisetöö ei paku laiemale üldsusele eriti huvi. Raamatukoguhoidjate ainus erialajakiri - "Raamatukogu" - on teinud viimase aasta jooksul peale vormiliste muutuste (ajakirja kujundamine toimetuses 1993. aastal Kultuuri- ja Haridusministeeriumist ERÜ vahendusel saadud raha eest ostetud arvuti ja printeri abil) läbi sisulise arengu ning hakanud pelgalt raamatukogunduslike artiklite kõrval avaldama kirjutisi ka teistel kultuuriteemadel. Toimetuseni jõudnud arvamuste kohaselt on "Raamatukogu" äratanud sellisena huvi mitte ainult raamatukogunduse, vaid ka kirjandus- ja kirjastamisringkondades, sest ajakiri on muutunud elavamaks, probleemsemaks ja käsitletavate küsimuste ringi laiendamise tõttu ka sisukamaks.

Kõik raamatukogud on praegu rahalistes raskustes, ka Rahvusraamatukogu, ja nii tõstas ERRi direktioon küsimuse, kas peamiselt nende poolt finantseeritav ajakiri tasub end majanduslikult ära ja kas ERR suudab seda ka edaspidi välja anda. Ajakirja trükkikulud 1994. aastal on 77 000 krooni. 40 000 krooniga doteerib meid Kultuuri- ja Haridusministeerium, ajakirja müügist saadavad 24 000 krooni jagavad omavahel ERR ja ERÜ. (Viimane saab selle raha ERRilt toetusena, kasutab jooksvateks kuludeks ja on vajadusel nõus sellest loobuma.) Trükkikulud ja toimetuseliikmete palgad kokku on 1994. a. 139 000 krooni. Trükkimiseks puuduolevad 37 000 krooni, toimetuseliikmete palgad ning elektri, telefoni, paberi, arvuti hooldamise ja muud kulud on seni kandnud ERR. Et aga Rahvusraamatukogu eelarvet vähendati, on ajakirja väljaandmine toimetuse praeguse koosseisu, ajakirja kavandatud mahu, tiraazi ja ilmumissageduse juures enam kui küsitav.

Ajakirjanumbri tegelik hind on umbes 25 krooni, oleneb millises trükikojas me trükime. Kas raamatukogud suudaksid meile seda maksta? Rahvaraamatukogud kindlasti mitte. Nii pöördun teie poole, teadusraamatukogud, kas olete nõus, et kõigi teie poolt tellitud ajakirjanumbrite hind kokku oleks näiteks - ärge ehmuge! - 500 krooni? Toimetuse ettepanek on järgmine: iga 500 krooni maksnud raamatukogu - arvan, et esmajoones võiksid need olla teadusraamatukogud - saaks enda kättesse ühe lehekülje, kus ta võiks avaldada omal äranägemisel reklaami: raamatukoguürituste eelteateid, tutvustada oma raamatukogu uusi väljaandeid või raamatukokku saabunud uudiskirjandust. Kui spetsialistid leiaksid siit regulaarset teavet oma ala väärtuslike uudisteoste kasutamise võimaluste kohta, võiks laieneda ka ajakirja lugejaskond (=tellijad=maksjad).

Kindlasti leidub veel mitmeid võimalusi raamatukoguhoidjate ainsa erialajakirja elushoidmiseks - ühekordsetest toetustest mõne toimetusliikme oma hõlma alla võtmiseni välja. Ootame teie kõigi arvamusi, eelkõige aga konkreetset abi.

Toimetuse arvates ei vaja "Raamatukogu" vajalikkus tõestamist, sest regulaarselt ilmuv ajakiri on parim ja kindlaim erialainfo edastamise vahend.

Ene Riet
Marek Soovast

SISUKORD

Avaveerg **Tiiu Valm** 4

ARHIIVRAAMATUKOGU

F. R. Kreutzwaldi nim.
Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu **Mihkel Volt** 5

Tallinna Linnaarhiivist ja selle raamatutest **Lea Kõiv** 7

Eesti Pedagoogikaarhiivmuuseum **Ilmar Kopso** 10

Teatri- ja Muusikamuuseumi raamatukogu ajaloost,
koostisest, lugejatest **Tiina Ritson** 13

ERRi arhiivkogu raamatuid **Helju Remmelt** 15

Eesti Rahvusraamatukogu kaardikogu tutvustuseks **Eve Tang** 15

RAAMATUKOGU TEGEVUSE EDUKS

Analüütiline kirje muutumas? **Elviine Uverskaja** 16

Koolitusseminar "Library marketing and public relations":
ülevaade **Aira Lepik** 17

HABENT SUA FATA LIBELLI

Laustud sõna lagub **Arvo Krikmann** 18

KEELEHOOLE

"Kas ma tõesti ei tea seda?" **Maia Randma** 21

ARVUSTUS

Tublisti teavet tillukeses teoses **Oskar Kruus** 22

POLEEMIKA

Rahvusraamatukogu sisekujundusest
(vastuseks Ants Juskele) **Sulev Vahtra** 23

* * *

Eesti Rahvusraamatukogu seadus 25

SÕNUMID

Mälestame: Bernard Kangro 32

PE3IOME

ZUSAMMENFASSUNGEN

SUMMARY

**Kel vägi, sel võimus, kel kukkur, sel kohus.
(Vanasõna)**

AVAVEERG

Mõtiskledes hetkel meie raamatukogunduses valitseva olukorra üle, meenub üks vana muinasjutt kuningast, kellel üks silm naeris, teine aga nuttis. Ma pole küll kuningas ja ei ela kaugelki muinasjuturiigis, kuid ülekantud tähenduses tunnen end üsna sageli kirjeldatud olukorras.

Nii mõnigi kolleeg arvab nüüd, et ametnik on õige lüüriliseks muutunud, selle asemel, et seista kahe jalaga maa peal ja tegutseda, et mõlemad silmad naeraksid - ja mitte ainult temal...

Aga siiski...

Alustaks rõõmustavast. Täna seaks päevaks on mitu raamatukogu suutnud raha vähesusele vaatamata oma raamatukoguteenindust tehnoloogiliselt uuendada. Kuigi oleme kannatamatud selle rakendamise aegluse tõttu ja meid kammitseb hirm, et võime lootusetult maha jääda muust maailmast, on siiski juba kokku pandud ja läbi arutatud raamatukogude automatiseerimise põhimõtted, hangitud võimaluste piires tark- ja riistvara, antud lugejate kasutada CD-ROMe, INTERNETi kaudu astunud ühendusse teiste maade andmebaasidega jne.

Meie raamatukogusid teatakse ja tuntakse nüüd lääne pool rohkem kui kunagi aegade jooksul idas. Osaleme IFLA, LIBERi, Põhjamaade raamatukogude ühenduste, ABDOSi, "Bibliotheca Baltica" tegevuses jm.

Raamatukogude sisuline töö on ümberkorraldamisel vastavalt rahvusvahelistele raamatukogutöö standarditele. 1993. aasta töö arvestus toimuski ISO standardi kohaselt. Andmedki meie raamatukogudest esitati UNESCOle. Möödunud aastane Eesti ühinemine UDK Konsortsiumiga ühinemine ja meie liigitusspetsialistide tõsine töö teeb juba tuleval aastal võimalikuks UDK tabelite eestikeelse versiooni valmimise. Kooskõlastamisel on Eesti kesksete raamatukogude komplekteerimisvaldkonnad. Selle tulemusena hoiavad

raamatukogud kokku raha ja tagavad ühiselt vajaliku teabe kättesaadavuse.

Tõsiselt on käsile võetud erinevate raamatukogude toimise, koostöö ja korralduse küsimused. Need tahtakse vormida üldisesse raamatukoguseadusesse. Rahvaraamatukogud tegelevad oma töökorraldusjuhendi uuendamisega. Kooliraamatukogud võitlevad selle eest, et neid ei nähtaks koolis ainult õpikute laona, vaid õppetöö lahutamatu osana.

Trükivalgust on näinud kolm esimest köidet rahvusbibliograafiat, mille üle võime ainult uhkust tunda.

Peamine on, et siiani oleme suutnud päästa sulgemisest suhteliselt vaeste omavalitsuste omandisse antud rahvaraamatukogud. Kuigi raamatuturg tundub vähemalt kvaliteedilt ääretu ja oma rahakott nii pisike, sai iga rahvaraamatukogu 1993. aastal siiski keskmiselt umbes 940 eksemplari uut kirjandust. Majanduslikult on küll raske, aga raamatukogud elavad ja arenevad ning peamine - nad on vajalikumad kui kunagi enne. Südameteeb soojaks, kui meenutan ühe omanikust omavalitsusjuhi ütlust: "Olgu me vaesemaist vaesemad, kuid raamatukogu peab jääma, sest muidu ei julge ma oma inimestele silma vaadata."

Ja nüüd sellest, mis kurvastab. Masendav on raamatukoguhoidjate töö vähene väärtustamine ning sellest tingitud paremate spetsialistide äraminek tasuvamale tööle. Seetõttu on puudus ka nn. mõtleivatest raamatukoguhoidjatest, kes töötaksid vastavates töörühmades läbi raamatukogunduse teoreetilisi küsimusi. Ikka ja alati on kõige koormatumad ühed ja needsamad inimesed.

Väga probleemikaks on muutunud raamatukogutöö analüüs. Kui veel mõned aastad tagasi analüüsisime me mitte ainult igat tööloiku, vaid ka aasta ja viie aasta tööd, mis sest, et muutusi oli tegelikult vähe, siis nüüd, kui vastav analüüs peaks olema iga otsustuse aluseks, finantseerimis-

taotluste puhul eriti, me selles valdkonnas küll ei hiilga.

Küllalt kesisel liigub raamatukogunduslik informatsioon, kas või eelpool loetletud ettevõtmistest, mistõttu tekib arusaamatusi ja valestimõistmisi, mida võiks juba eos ära hoida.

Kesisel on esindatud meie raamatukogunduslikus teabes välismaa vastavad kogemused. Nii mõnegi dokumendi sisuline väärtus ja õigsus muutub küsitavaks, kui puudub teave kolleegide vastavatest analoogidest. Seepärast on hädavajalik hakata ühiselt hoolt kandma raamatukogundusliku teabe leviku eest, alates kogude täiendamisest kaasaegsete teavikutega, andmebaaside loomisest jm. Vist ei liialda, kui ütlen, et oma eriala teabe oleme jätnud unarusse, mis sellest, et konverentse ja seminare nagu peaks jätkuma ja suhtlemist tundub piisavat.

Kurvastab, et protsessid ühiskonnas on viinud selleni, et raamatukogunduses tuleb praegu tegelda eelkõige "tulekahjude kustutamise" ja tekkinud "aukude kinnitoppimisega", mistõttu sisuliseks läbimõtlemiseks jääb aega napilt. Puuduvad ka vastavad oskused. Siin on küsimus ikka raamatukoguhoidjate kompetentsuses, ja nende teadmiste kõrges tasemes on mul küll tõsiseid kahtlusi.

Ja lõpuks šokist, mille sain kirjutamishetkel, 1995. aasta eelarve ühisarutelul 20. mail, kui kolleeg ministeeriumi spordiosakonnast kahtles tõsiselt raamatukogude vajalikkuses ja nende riigieelarvest finantseerimise otstarbekuses. Selline vähiklus hämmastab, kuid mulle tundub, et selline mõtteviis ühiskonnas süveneb ning muutub meile ohtlikuks.

Nüüd peab küll nutune silm ka naerma hakkama, sest muidu ei pea vastu!

KHMi raamatukogude nõunik

Tüür Valm

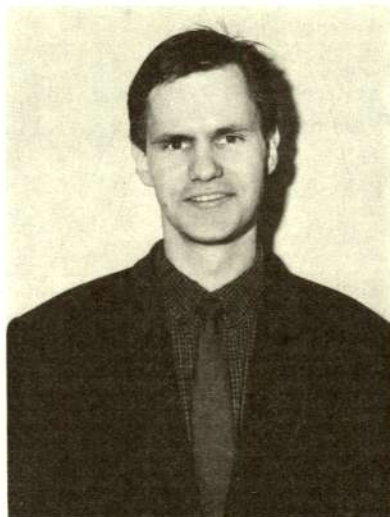
EESTI TEADUSTE AKADEEMIA F. R. KREUTZWALDI NIM. KIRJANDUSMUUSEUMI ARHIIVRAAMATUKOGU

MIHKEL VOLT

Arhiivraamatukogu juhataja

Arhiivraamatukogu ajaloost ja otstarbest.

Eesti Rahva Muuseumi loomisel 14. (vkj. 1.) aprillil 1909. aastal nähti muuseumi ühe põhiülesandena raamatukogu rajamist, mille ülesandeks on koguda trükiseid sellises ulatuses, mis võimaldaks eestlaste ja nende maa teaduslikku uurimist. Arhiivraamatukogu (AR) loodi Oskar Kallase eestvõttel. Nurgakiviks ERMi arhiivraamatukogule sai Eesti Üliõpilaste Seltsi poolt muuseumi üle antud raamatukogu (rajatud 1883. a. O. Kallase initsiatiivil, ligi 10 000 köidet). Sellesse oli peamiselt 1880. aastate lõpust saadik hangitud eestikeelseid ja eesti rahvast käsitlevaid võõrkeelseid raamatuid ja ajakirjandust; 1894. a. oli sinna antud likvideeritud Eesti Kirjameeste Seltsi raamatukogu ja Õpetatud Eesti Seltsi dublette. EÜS oli võtnud oma ülesandeks rahvusraamatukogu kujundamise. Seesama eesmärk jäi ka ERMi arhiivraamatukogu tegevuse aluseks – ei toetunud ainult EÜSi kogule, vaid ka kogumisprintsipidele. Nendeks printsipideks oli/on koguda kõik eestikeelsed trükised (olenemata nende ilmumiskohast); *balticat*, s. o. Baltimaid ja/või siin elanud ning elavaid isikuid käsitlevaid trükiseid, samuti eesti autorite kirjutatud, resp. koostatud, toimetatud, mujal ilmunud teosed ja Baltimail elanud teistest rahvustest autorite töid ning Baltimail ilmunud trükistest tähtsamaid käsitlusi soomeugrilaste kohta ning teatmeteoseid. On kogutud kõiki trükiste liike – raamatuid, perioodikat, geograafilisi kaarte, noote, pisitrükiseid. Fondide täielikkuse eest on hoolitsetud **sundeksemplaride**, ostude, tellimiste, annetuste ja vahetuse teel, tegeldud nii jooksva kui järelkomplekteerimisega. 1940. a. sügisel

rahvusraamatukogu staatuses olnud Arhiivraamatukogu jätkab praegu tööd Kirjandusmuuseumi osakonnana. Nõukogude aastatel oli AR üks neljast Eesti raamatukogust, kellel oli erifondi õigus.

Arhiivraamatukogu on loodud kogu eestikeelset trükisõna koondavaks arhiivkoguks.

ERMi arhiivraamatukogust on võrsunud:

1921 – Eesti Bibliograafia Asutis (praegu KM ARi bibliograafia osakond). BO koostab eesti ajakirjanduse üldist retrospektiivset anauütilist bibliograafiat kuni 1940. a. ilmunud ajakirjanduse kohta.

1929 – Eesti Kultuurilooline Arhiiv (praegu KMi käsikirjade osakond).

Arhiivraamatukogu fondidest.

Arhiivraamatukogus on järgmised fondid:

1. *Eestikeelse kirjanduse fond*

jaguneb arhiiv- ja laenufondiks. Sisaldab üle 98 % teadaolevatest vanematest (kuni 1917. a. ilmunud) trükistest ning peaaegu kõik alates 1918. a. ilmunud raamatud ja brošüürid. Siin hoitakse vanimat tervikuna säilinud eestikeelset raamatut – 1632. a. ilmunud H. Stahli käsi-raamatu “Hand- und Hauszbuch ...” esimest osa, vanimaid säilinud eesti keele grammatikaid (H. Stahl 1637; J. Gutsloff 1648 jt.), vanimaid säilinud eestikeelseid kalendreid (alates 1732. aastast), aabitsaid jne. Siin on kõigi eesti kirjanike teoste esitrükid ja nende hilisemad väljaanded. Viimastel aastatel on komplekteeritud suhteliselt täielik eesti eksiilkirjanduse kogu.

2. *Baltika fond* koondab raamatuid teistes keeltes, mis käsitlevad Eestit või teisi Baltimaid ja soome-ugri rahvaid, samuti eesti kirjanike teoste tõlkeid võõrkeeltesse. Baltika vanemas osas leidub Eesti- ja Liivimaa kroonikaid (B. Russow 1578 ja 1584, C. Kelch 1695 jm.), reisikirjeldusi, teaduslikke töid. Kõige enam on fondis saksa-, vene- ja soomekeelseid raamatuid.

3. *Ajakirjanduse fond* jaguneb kaheks – eestikeelne ajakirjandus (sisaldab üle 96 % Eestis ilmunud eestikeelsest perioodikast) ja ajakirjandus teistes keeltes (s. h. Eestis, Soomes, Riias, Peterburis välja antud muukeelne perioodika).

4. *Kaardikogu* sisaldab ajaloolise väärtusega geograafilisi kaarte ja linnade plaane. Kogutud on peamiselt Eesti ja Baltimaade kaarte. Unikaalseim on J. Portantiuse Liivimaa kaart 1573. aastast.

5. *Pisitrukiste kogus* on enamasti eesti – aga ka Eestis ilmunud võrrekeelseid üleskutseid, lendlehti, aruandeid, kuulutusi jms.

6. *Memoriaalkogudena* on arvel 21 kirjaniku ja kultuuritegelase isiklikud raamatukogud, mida säilitatakse üleandjate soovil koos. Neist olulisemad on

Villem Reinmani kogu

(üle antud 1917)

M. J. Eiseni kogu (1934)

Karl Menningu kogu (1944)

Oskar ja Aino Kallase kogu (1945)

Jakob Hurda kogu (1957)

Lydia Koidula kogu (1958)

Henrik Visnapuu kogu (1959)

K. E. Söödi kogu (1963–65)

Juhan Sütiste kogu (1970)

Igor Severjanini kogu (1973)

Johannes Aaviku kogu (1979–80)

Kaarel Irdi ja Epp Kaidu kogu (1987)

Betti Alveri – Mart Lepiku kogu (1993)

AR on osalenud Eesti Rahvusbibliograafia koostamisel ja korraldanud Eesti raamatuteaduse konverentse (1961–1987) ning raamatunäitusi. Konverentside ja raamatunäituste korraldamist on kavas peagi jätkata.

Pikisilmi oodatakse ARis (1) uue hoidlakorpuse valmimist, (2) *Sun Classictüüpi* keskarvuti saabumist ja (3) korralikult toimivat sündeksemplariseadust, mis arvestaks ARi huve.

Statistikat (1. 1. 1994):

Arvestusüksusi 677 000

Nimetusi 205 000

Laudimeetreid 4530 m

Raamatute köiteid 628 600

Jadaväljaandeid (aastakäikudena)
34 900

Kaardiväljaandeid 4 300

Noodiväljaandeid 6 600

Mikrofilme 1 000

Eestikeelseid trükiseid 79 %, baltica't 21 %

Juurdetulek 1993. a. 20 000 arvestusüksust

Lugejate arv " 1530

Külastusi " 4860

Laenutusi " 85300

Üldpind " 780 m²

ARi fondide kasutamisest.

ARi fonde saab lugeja-uurija kasutada ainult kohapeal. Säilikeid kaasa ei lubata. AR annab ka konsultatsioone ja valmistab tasu eest trükistest koopiaid.

Aadress:

Vanemuise 42, EE 2400 TARTU

Telefon: (234) 30051

Faks: (234) 30051

E-mail: mihkel @ erak. tartu. ee

Käesoleva aasta veebruarist töötab ARi juhatajana Mihkel VOLT (1966). Aastatel 1984–1989 õppis Tartu Riiklikus Ülikoolis eesti filoloogiat. Pärast ülikooli lõpetamist töötanud Valgamaal Keeni Põhikoolis eesti keele ja kirjanduse õpetajana; 1990–1993 Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonna teadurina. Viibinud 1991. a. sügisel ja õppeaastal 1992–93 Põhjamaade Nõukogu stipendiaadina Lundi Ülikooli juures. On uurinud eesti kirjandust ja ajakirjandust, pidanud loenguid TÜ žurnalistika osakonnas.

F. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu 85ndat aastapäeva tähistati ettekandekoosolekuga muuseumi saalis 14. aprillil 1994.

Räägiti Oskar Kallase tegevusest arhiivraamatukogu rajajana (Heino Raim KM ARst) ja Richard Antikust selle kauaaegse juhatajana (Endel Annus TARist). EV rahvastikuminister Peeter Oleski ettekande rahvustrükise saatusest luges ette ARi juhataja Mihkel Volt. P. Oleski ja KMi direktori k.t. Rutt Hinrikus rõhutasid arhiivraamatukogu kui rahvusraa-

matukogu rolli eesti kultuuris. P. Oleski rääkis neljast Eesti ja neljast välismaal asuvast raamatukogust, mis koguvad eesti rahvuslikku kirjasõna, ning avaldas arvamust, et meie rahvusliku trükise säilimine oleks tagatud vaid juhul, kui selle kogumise ja säilitamise kohustus oleks ametlikult pandud vähemalt neile neljale esimesele. Siiani on eesti rahvuslik trükisõna säilinud suuresti vaid seetõttu, et seda on kogutud deentraliseeritult.

M. Volt näitas Tallinna-külastele ka juurdeehituse teist korrust, mis ainsana on täidetud arhiivkogu raamatutega. Juurdeehituse teistel korrustel on raamatud riulite puudusel laotud põrandale.

Nn. Wannradt-Koelli katekismuse lehekülje fragment (Tallinna Linnaarhiiv)

Foto Ervin Sestverk

TALLINNA LINNAARHIIVIST JA SELLE RAAMATUTEST

LEA KÕIV

Tallinna Linnaarhiivi teadur

Tallinna Linnaarhiivi (TLA) tegevuse alguseks loetakse 1883. aastat, mil nimetati ametisse esimene linnaarhiivaar Theodor Schiemann. Oma 110 aastaga on TLA Eesti arhiividest vanim. Linnaarhiivaari hoole alla läinud, praegugi TLAs säilitatav Tallinna magistraadi (e. rae) arhiiv on kaugelt pikema ajalooaga. Viimane koosneb peamiselt rae ning sellega seotud asutuste ja isikute kirjaliku asjaajamise käigus ladestunud arhiivaalidest, on sisu ja päritolu poolest õige mitmekesine, sisaldades majandust, haridust, kirikuid, hoolekannet ja kõikvõimalikke teisi linnaelu valdkondi puudutavaid materjale 13. sajandi pärgamentürikutest 19. sajandi dokumentideni välja. Tallinna elava suhtlemise tõttu välisilmaga on arhiivis teiste Eesti paikade ning naaber- ja kaugemategi maade ajaloo allikaid. Korrespondentsi hulgas leidub läkitusi nii eksootilistest paikadest nagu Guadeloupe ja Martinique, rääkimata Skandinaaviast, Venemaast ja Lääne-Euroopast. Arhiivis on talle Rootsi, Taani ja Poola kuningate ja Vene tsaaride kirju, aga ka teiste ajaloost tuntud isikutega seotud dokumente, näiteks teadaolevalt vanim Eesti arhiivis säilinud ürik — 1237. aastast pärinev paavsti legaadi Modena Guillelmuse lubakiri ning kaks Marin Lutheri kirja.

Lisaks 1877. aastani omavalitsusasutusena eksisteerinud Tallinna rae dokumentidele säilitatakse TLAs ka kõikide järgnevate perioodide linnavalitsuste (sõjajärgsete täitevkomiteede) ning tegutsenud ja tegutsevate asutuste arhiive. Nende kõrval on arhiivis mitmeid isikfonde ja -kollektioone, näiteks Hueckide perekonna, fotograafide Parikaste, kolonel Georg Leetsi, ajaloolase Heino Gustavsoni jt. fondid. Pärast 1940. aastat koondati Tallinna Linnaarhiivi ka 1920.–1930. aastate Harjumaa valdade arhiivid. TLA fotokogus on peale Tallinna-temaatika esindatud ka teiste Eesti paikadega seotu; kaardikogu sisaldab linna ja selle ümbruse kaarte 17.–20. sajandist.

Säilitatavate arhiivaalide poolest on TLA hoops erinev teistest Eesti linnaarhiividest, mille valduses on vaid

viimase 50 aasta materjalid. Rahvusvaheliselt on TLA tuntud kui üks allikate poolest rikkalikumaid Hansa ajaloo arhiive.

Arhiivaalide põhiosa paiknes 17. sajandi teisest poolest 1937. aastani raekojas, kus Linnaarhiiv aastail 1933–1937 rae ajalooliste esemete ja dokumentide eksponeerimist korraldades ka linna-museumi funktsioone täitis. 1937. aastal sai arhiiv Rüütli tänaval omaette hoone, mis hävis aga 9. märtsil 1944 NSVL vägede õhurünnaku tagajärjel. Pärast sõda asus arhiiv Laial tänaval, praegu paikneb kolmes Tolli tänava hoones Rannavärava lähedal.

Tänapäeval ei ole võimalik kindlaks teha, kui palju ajaloolistest dokumentidest on varasematel aegadel hävinud või kaduma läinud. Allikates kajastub lubab loota, et minevikus olulisemaks peetu on olemas veel tänagi. Varade julgeoleku huvides on väärtuslikumaid neist püütud keerulistel aegadel linnast eemale toimetada. Nii oli rae kantsleil ja arhiiv Krimmi sõja ajal Paides; Esimese maailmasõja ajal, 1915. aastal viidi vanemad dokumendid Moskvasse, kust nad alles 1920. aastal pärast Tartu rahu-lepingu sõlmimist tagasi toodi. Teise maailmasõja päevil paigutati hinnalisemad varad Eesti Panga teraskambris. Seeläbi pääsesid need hävimisest 9. märtsi pommirünnakust Rüütli tänaval tekkinud tulekahjus, milles hukkus osa uuemaid arhiivaale. Viimane sündmus ajendas Saksa okupatsioonivõime evakueerima Saksa vägede lahkumisel Eestist rae-arhiivi vanema osa. 1944. aasta juunis viidi u. 2/3 magistraadi arhiivist raudteidpidi algul Ida-Preisimaale, sealt edasi Saksamaale Harzi mägedesse. TLA väljaviidud osa asus kaua Göttingenis, kust see 1978. aastal Koblenzisse ümber paigutati. Vastavalt Saksamaa ja tollal veel NSVLi lepingule tagastati ligi 50 aastat võõrsil olnud varad 1990. aastal Tallinna Linnaarhiivile.

Tallinna Linnaarhiiv ei ole ainult dokumentide hoiupank, vaid ka teaduslik uurimisasutus. Magistraadi arhiivaale kasutasid juba kroonikakirjutajad Christian Kelch ja Balthasar Russow. TLA

kogudel põhineb enamik Tallinna ajaloo teemalistest uurimustest. 1923. aastast ilmusid paariaastaste vaheaegadega arhiivitöötajate või teiste uurijate poolt teaduslike kommentaaridega varustatud TLA allikate publikatsioonid. Mitu eri aegadel ametis olnud TLA juhatajat on ajalooteaduses rahvusvaheliselt tuntud nimed, alustades Theodor Schiemannist ning Paul Johansenist ja lõpetades praeguse juhataja Jüri Kivimäega.

Arhiivi tänane päev on eeskätt seotud omandi- ja tööstaaži tõendite koostamisega. Selle töö pingelisusest hoolimata on TLA näitusesaalis püütud regulaarselt korraldada arhiivaale tutvustavaid näitusi. Nii valmis 1992. aasta hansapäevadeks näitus "Tallinn ja Hansa"; 1993. aasta suvel "Tallinna dominiiklased"; ka 50 aasta möödumist Tallinna märtsipommitamisest märgiti ära foto- ja dokumentide näitusega. Kavas on elustada Tallinna Linnaarhiivi väljannete traditsioon – 1993. aastal ilmuski esimene sõjajärgne "vihik" – arhiivi arheograafi Tiina Kala koostatud "Tallinna dominiiklased", mis sisaldab ülevaate dominiiklaste ajaloost Tallinnas ning kloostrilule tõlkeid.

Tallinna Linnaarhiivil on sidemed teiste Balti riikide ning Soome, Rootsi ja Saksamaa arhiividega. Koostöös Rootsi ja Lätiga valmis 1991. aastal näitus "Eesti-Läti-Rootsi. Meie ühine ajalugu", mida eksponeeriti kõigil kolmel maal.

Antud kirjutise raames ei ole võimalik lähemalt tutvustada kõike, mida sisaldab Tallinna Linnaarhiiv. Käesoleva ajakirja lugejaskonna suunitlust arvestades on püütud alljärgnevas anda ülevaade nõ. bibliograafilist laadi varadest: 1) rae-arhiivis säilitatavatest raamatutest ning 2) arhiivi teaduslik-teatmelisest raamatukogust.

Valdav osa rae-arhiivis leiduvatest raamatutest on kuulunud minevikus Tallinna raele. Vanimad neist on reformatsiooni käigus 1525. aastal suletud dominiiklaste kloostriramatukogust pärit käsikirjalised, peamiselt teoloogilise, õigusliku, meditsiinilise jms. sisuga 24 pärgament- ja paberkoodeksit 13.–15. sajandist. Neist väärub märkimist kloostriramatutest

viimase majandusülema David Sliperi loogika, retoorika ja grammatika konspekt, mida kunagine omanik on ilmes-tanud mitmesuguste sulejooniste ja omapoolsete tähelepanekutega konspek-teeritava aine ja ümbritseva elu kohta. Viimased pakuvad huvi eelkõige kui autorit iseloomustavad detailid. Unikaalne on 1454. aastal Türi oletatavasti Merteninimelise kirikuõpetaja poolt koostatud ladina-alamsaksa sõnaraamat. Raamatuloo käsitlustes avaldatud fotode kaudu kaunist miniatuuri, millel kujutatud Taani kuninganna Margareta ja kuningas Erik Klipping, on tõenäoliselt laiemaltki tuntud 1282. aastast pärinev hästisäilinud alamsaksakeelne Lübecki õiguse koodeks.

Domiiniklaste pärand sisaldab varajase trükikunsti mälestisi inkunaableid, mida Eestis leidub veel vaid Tartu Ülikooli ja Teaduste Akadeemia raamatukogudes. Mõned Linnaarhiivi 21st hällitrukisest on kuulunud eraisikule, näiteks Tallinna reformatsioonitegelasele Zacharias Hassele (ka Hase). Autoritest tuntuimad on Guilelmus Durandi, Jacobus de Voragine, Johannes de Turrecremata, Püha Augustinus. Kahes inkunaablis — 15. sajandi lõpul Kölnis ja Staßburgis trükituis — leidub üksikuid käsikirjalisi eestikeelseid sõnu, mis on ühed vanimatest eestikeelsetest ülestähendustest. 16. sajandi trükiste hulgas on Aquino Thomase ja Philipp Melanthoni tööd.

Tallinna Linnaarhiivis on hoiul ainsad teadaolevad fragmendid nn. Wannradt-Koelli katekismusest (1535), teadaolevalt vanimast osaliselt säilinud eestikeelsest trükisest. Need leiti 1929. a. tollases Eestimaa Kirjandusühingu raamatukogus, anti 1935. a. riigivanem K. Pätsi käsutusse ning deponeeriti peagi Linnaarhiivi. Varasematest trükistest leidub arhiivis veel teadaolevalt vanim Tallinna jaoks trükitud kalender (1602). Rariteetsed on kaks konvoluuti peamiselt Tallinna gümnaasiumi õppejõudude poolt kirjutatud luuletusi aastaist 1637–1642 (nn. "Vota nuptialia" – pulmalaulud), mis sisaldavad kõige varasemaid eestikeelse lüürika näiteid. Samas on esindatud ka saksa kuulsaima barokkluuletaja, gümnaasiumi professorite sõpruskonda kuulunud Paul Flemingi Tallinnas sündinud looming. Ühtlasi on konvoluudid Tallinna trükikunsti algusaegsed näited. Ainus eksemplar Eestis on 1936. a. Kukruse mõisnike Tollide pärandist arhiivile ostetud J. Gutsclaff'i "Kurzer Bericht und Unterricht von der Falsch-heilig genandten Bäche in Lieflland Wöhhanda. Dorpat, 1644". 17. sajandi

ürikutest väärivad nimetamist ka Adam Oleariuse reisikirjade 2 väljaanne (1671, 1696), Johannes Hornungi eesti keele grammatika (1693) ning Christian Kelchi Liivimaa ajaloo esitrukk (1695).

Loetelu ja lähema iseloomustuse käsikirjalistest koodeksitest, inkunaablistest ja enamusest raearhiivis sisalduvatest 16.—18. sajandi raamatutest leiab trükitud kataloogist "G. Hansen'i Tallinna linna arhiivi kataloog. Teine, ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne, korraldanud linna arhivaar O. Greiffenhagen. I jagu: codices ja raamatud. Tallinn, 1924". Tänapäevane, täielik nimistu on saadaval Tallinna Linnaarhiivis kohapeal.

Arhiivi traditsiooniliselt käsiraamatukoguks nimetatava raamatukogu moodustab arhiivi 110 tegevusaasta jooksul rajatud, praegu umbes 15 000 ühikut sisaldav kogu.

Ammendavat pilti käsiraamatukogu komplekteerimisest, raamatute päritolust jms. on raske anda, kuna sellekohast informatsiooni sisaldanud TLA enda arhiiv hävis märtsipommitamise tagajärjel. Mõnesugust teavet pakuvad Tallinna Linnavalitsuse tegevuse ülevaated aastaist 1883—1915 ja 1926–1939, kus arhiivile pühendatud osas on loetlud annetajaid, kingitud teoseid ning ostudeks kulutatud summased. Sõjajärgsest ajast on säilinud raamatukogu kirjavahetus.

Raamatukogu on komplekteeritud peamiselt annetuste ja vahetuste, vähemal määral ostude teel. Traditsiooniliselt on arhiivile annetanud oma kirjutisi siinseid allikaid kasutanud uurijad, niisamuti saatsid oma väljaandeid teaduslikud seltsid ja asutused Lätist, Soomest, Rootsist, Taanist, Saksamaalt jm. 1920.–1930. aastail muretseti hulk kirjandust vahetusena TLA väljaannete vastu. Pärast 1940. a. riigipööret võeti koos paljude likvideeritud asutuste ja ühingute dokumentatsiooniga üle ka nende raamatukogud. Neist oli arvuliselt suurim ja sisult kaalukaim Tallinna Ajaloo Seltsi oma, millest arhiivi käsiraamatukokku anti ca 5000 väljaannet. Paljud TLA valdusse sattunud kogud sisaldasid arhiivi seisukohalt ebavajalikke trükiseid, millele aja jooksul leiti uus omanik. Sellest hoolimata on praegugi veel arhiivis näiteks tuletõrje-, tervishoiu- ja statistikakirjandust, mis sobiks pigem mõne muuseumi või eraisiku raamatukokku.

Kui 1920.–1930. aastaist leidub TLAs vaid üksikuid N Liidus ilmunud trükiseid, siis 1945. aastast alates oli Eestis ilmuv kirjanduse kõrval võimalik muretseta

Tiitelleht J. Gutsclaff'i raamatust "Kurzer Bericht und Unterricht von der Falsch-heilig genandten Bäche in Lieflland Wöhhanda..."

Foto Ervin Sestverk

vaid eeskätt mujal NSVLis väljaantavat. Lisaks traditsioonilise temaatikaga raamatutele sügenes arhiivi käsiraamatukokku ajastule omaselt ka puhtpropagandistlikke ja ideoloogilisi trükiseid. Läbi aegade on saadud kirjandust erakogudest, mille kohta annaks teavet raamatutesse kantud pitsatite, pühenduste, autogrammide ja ekliibriste lähem uurimine. Näiteks annetas posti- ja sideajaloo uurija Julius Bleyer arhiivile oma postiajaloo — kirjanduse kogu, geodeet ja linnauurija Aleksander Kivi loovutas aga temale kingitud pühendustega trükiseid.

Kogude soovikohane täiendamine on läbi aegade olnud seotud mitmesuguste raskustega. Näiteks majandusliku kitsikuse tõttu arhiivi algusaegadel mõttes Th. Schiemann koguni inkunaablite vahetamisele ning müümisele, et hankida hädavajalikku kirjandust. Probleeme oli ka 1920. aastail, mil kurdeti kogu väiksuse ning oluliste allikpublikatsioonide ning käsiraamatute puudumise üle. Pärast II maailmasõda ei jõudnud poliitilistel põhjustel arhiivi kuigi palju Lääne-Euroopas ilmunud kaasaegset kirjandust, ka TLA Saksamaale viidud kogude põhjal valminud uurimusi. Tsentraliseeritud finantseerimise tingimustes leiti pahatihti, et teiste arhiividega võrreldes kulutavat TLA raamatutele liiga palju ning et hangitavad trükised ei vastavat arhiivi profiilile. Liigseks peeti näiteks kunsti-, keele- ja kirjandus-teaduslikku ning psühholoogiakirjandust.

Nagu raamatukogu ise, nii on sajandi-vanune ka selle temaatilise liigituse süsteem, millele on rajanenud raamatukogu täiendamine nii kaasaegse kui vanema kirjandusega nüüd ja minevikus:

I Perioodika; II Teoloogia, filosoofia, pedagoogika; III Ühiskonna-, õigus- ja majandusteadus, statistika, sotsioloogia; IV Kunst, keele- ja kirjandusteadus, ilukirjandus; V Bibliograafia ja raamatukogundus; VI Kalendrid, aadressi- ja telefoniraamatud; VII Geograafia, etnograafia, folkloor, kultuuriajalugu, reisi-kirjeldused; VIII Eesti- ja Baltimaade ajalugu, kroonikad; IX Põhjamaade (Rootsi, Norra, Taani, Soome, Island) ajalugu; X Üldajalugu: vana-, kesk-, uus- ja uusim aeg; XI Biograafia, genealoogia ja memuaarid; XII Ajaloo abiteadused: arhiivindus, arheoloogia, heraldika, sfragistika, numismaatika, paleograafia jt.; XIII Allikapublikatsioonid; XIV Entsüklopeediad ja sõnastikud; XV Varia: muusika, täppis-, arsti- ja rakendusteadus ning tehnilised teadused ja sport; XVI Tallinn; XVII TLA allikatel baseeruv kirjandus (liik moodustati 1962. a.).

Kirjeldatud liigituse alusel on loodud küll süstemaatiline sedelkataloog, igapäevatoös annab aga tõsiselt tunda alfabeetilise üldkataloogi puudumine.

Loetletud 17 liigist on sobilik esile tõsta Eestis ilmselt unikaalset linna erikogu XVI liiki, kuhu on kogutud võimalikult kõik Tallinna ja tema ajalugu puudutavad väljaanded, fotoalbumid, pisitrükised ja mitmesugused lühiuurimused linna ettevõtete ja organisatsioonide kohta.

Suuremate raamatukogude vastava temaatikaga väärrib võrdlemist Eesti- ja Baltimaade ajaloo liik. Siia kuulub ka selliseid vanatrükiseid nagu arhiivi valduses olev teine eksemplar Christian Kelchi "Liefländische Historia" esitrükist ning Balthasar Russowi "Chronica der Prouintz Lyfflandt" 1578. aastast.

Perioodikast on esindatud olulisemad Eestis ilmunud humanitaarteaduslikud seeriad, samuti Eestis, Lätis ja Saksamaal välja antud baltisaksa perioodika. Väärtsuslik on Põhja-Eesti kuulutusleht "Maa Valla Kuulutaja" (1858–1864, 1867–1889), mille mõned varasemad numbrid on ainukesed Eestis. Samas tuleb ka märkida, et Tallinna, Eesti, Baltimaade, Põhjamaade ning üldajaloo kirjanduse ja perioodikakogu puhul on eriti kahetsusväärne paljude oluliste pärast II maailmasõda Läänes ilmunud väljaannete puudumine.

VI liigis leidub Tallinna kalendrite, aadressi- ja telefoniraamatute komplekte,

aga ka samalaadseid kogu kunagist Eesti ja Liivi ala puudutavaid väljaandeid. Vanim eestikeelne kalender käsiraamatukogus on "Eesti-Ma Rahva Kalendri ehk Tähtsamatut" 1762. a. number.

Huvitavat võiks pakkuda filosoofia, usuteadusliku ning pedagoogikakirjanduse kogu põhjalik uurimine, kuna see põhineb peamiselt mitmesugustel erakogudel. Siin leidub Heinrich Stahli 1632.–1638. aasta nn. kodu- ja käsiraamatu kahjuks küll defektne eksemplar; 1926. a. Keila koguduse õpetaja poolt "määramata ajaks" arhiivi deponeeritud Tallinna varasemaid eestikeelse tiitellehga väljaandeid "Kässi-Ramat Kumma Sisse on kokkopantut Kuida Jummalatenistust Christlikko Kombede nink Kirko-wiside ka meie Ma Kogoduste sees peap peetama nink techtama" 1699. aastast ning 1739. aastal ilmunud "Pühhad Prohwetid ja Apokriwa, mis meie Eesti-Ma Kele selgeste üllespandud". 1740. aastal trükitud "Revalisches Kirchenbuch" ist on teadaolevalt säilinud vaid 3 eksemplari, millest üks, ilma tiitelleheta asub TLAs.

Küllalt esinduslik on ajaloodokumentide publikatsioonide kollektsioon. Sellele pandi alus 1883. aastal, kui osteti F. G. v. Bunge seitsmeköiteline ürikutekogu "Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch", mis oli ühtlasi esimene ost arhiivi raamatukokku. Edaspidi omandati tähtsamaid Eesti, Soome, ja Skandinaaviamaade ning Hansa ajaloo sarju, millest oluline osa saadi erinevate maade teaduslike seltside, asutuste, ja eraisikutegi annetustest. Pärast II maailmasõda muretseti Novgorodi kroonikad ja teisi Vene ajaloo allikate publikatsioonide.

Teatmeteoste ja sõnastike kogu on läbi aegade täiendatud eeskätt kaasaegse kirjandusega, kuid selle kõrval on peetud vajalikuks omandada ka käsiraamatuna aegunud, kuid ajalooliselt väärtuslikke väljaandeid, nagu näiteks A. W. Hupeli "Idiotikon der deutschen Sprache in Lief- und Ehstland" (1795). Huvipakkuv on käsikirjaline, Tallinna linna privileegide, senati ukaaside, raeprotokollide ja kirjavahetuse põhjal koostatud "Reperitorium" aastaist 1801–1807, mis on omaladadne raearhiivi register.

Kultuurilooliselt tähtsatena väärivad eraldi märkimist teisedki raamatukogus leiduvad A. W. Hupeli teosed (osa neist ostetud kunagise Kukruse mõisa raamatukogust): "Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland" (1774–1782), "Die gegenwärtige Verfassung der

Rigischen und der Revalschen Statthaltschaft. Zur Ergänzung der topographischen Nachrichten von Lief- und Ehstland" (1789), "Ehstnische Sprachlehre für beide Hauptdialekte den revalschen und den dörptschen; nebst einem vollständigen Wörterbuch" (1780), "Nordische Miscellaneen" (1781–1791) ja "Neue Nordische Miscellaneen" (1792–1798).

Bibliograafilisi haruldusi sisaldab IV temaatiline liik: 1939. a. B. Nottbecki poolt annetatud Heinrich Gösekeni 1660. a. eesti keele grammatika ning 1930. aastatel Viljandis tegutsenud harrastustrükkal Kusta Toomi perekonnanajakirja "Hääl" numbrid aastast 1936–1937.

Käsiraamatukogu antust põhjalikum sisuline ülevaade eeldanuks selle raamatute temaatika ning päritolu üksikasjalikum uurimist. Pole ka välistatud, et võrdlus teiste Eesti kogudega tooks ilmsiks veel mõnegi harulduse. Selleks pole arhiivil jätkunud aga seni jõudu, mistõttu eelnevas on piiratud vaid mõningatele kogu iseärasustele ning tähelepanuväärsematele väljaannetele osutamisega. Praegust täpsemat statistikat vajaks kogu keeleline koosseis (ligikaudseil andmeil moodustab üle poole saksakeelne kirjandus, umbes 15 % langeb eesti ja 10 % vene keele arvele; vähemal määral on inglise-, soome-, rootsi-, taani- ja läti keelset kirjandust, üks trükis on aga koguni liivikeelne). Selle kõige tõttu oleks eriti oodatud bibliograafia-alane kursuse- või diplomitöö TLA käsiraamatukogu kohta.

TLA arhivaalide ja raamatukogu kasutamine on võimalik arhiivi uurimissaalis, mis on avatud esmaspäeval, teisipäeval ja neljapäeval kl. 9–15 ning kolmapäeval 11–19. Reedeti on uurimissaal suletud.

Arhiivi aadress on Tolli tänav 4, informatsiooni saab telefonil

601 744.

EESTI PEDAGOOGIKA ARHIIVMUSEUM

ILMAR KOPSO

Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi direktor

Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumil on pikk ning haraline eel- ja ajalugu. Ta on mõneti iseäralik nii museoloogia kui ka raamatukogunduse poolt vaadatuna: eksponeerimisrõhuga muuseumi jaoks paistab Pedagoogika Arhiivmuuseum (EPAM) liialt raamatukogulik, raamatukogust eristab teda aga kogumishaaregi (raamatute kõrval näiteks õppetöös kasutatav tehnika ja koolimööbel). Praegust nime kannab muuseum aasta, arhiivfond on aga sajandivanune.

1922–1940 tegutses Tallinnas asutus, mis kandis nime Tallinna Linna Pedagoogiline Muuseum. Ei olnud seegi niisugune muuseum, nagu me neid tänapäevast teame. Ta polnud (harulduste) koguja, kaasaegsetele eksponeerija ning järeltulevatele põlvedele säilitaja. TLPM oli mõeldud esmajoones selleks, et rahuldada Tallinna koolide õppetöö vajadusi. Tema töö põhitelg oli õppevahendite (näit. katseriistade või siis tabelite) laenutamine ning kohapeal kasutamise võimaldamine. Ent hariduselu vajaduste sunnil ning direktori A. Jansoni teotahtel paisus TLPMi tegevusväli nii laiaks, et järgnevatel aastakümneil kasvas muuseumist välja kümnekond asutust (institutsiooni). (Koolimees V. Horm on andnud sellest detailse kirjelduse (Horm, V. Aleksei Janson – Tallinna Pedagoogilise Muuseumi rajaja. – Rmt-s: Nõukogude Pedagoogika ja Kool, XV. Tln., 1977, lk. 10–87)). Otsejärglust on tunnistanud Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut (1989–1993 Eesti Hariduse Arenduskeskus), läinud aastal likvideeritud Eesti Pedagoogikaraamatukogu ning muidugi ka siin esitletav muuseum. Viimast ühendab TLPMiga fondi: TLPMi päevilt säilinud õp-

pevahendid ning umbes 400 TLPMi raamatukokku kuulunud üllitist, millest kümnekond pärinevad omakorda möödunud sajandi lõpul (1891/92. aastal) asutatud Tallinna algkooliõpetajate raamatukogust.

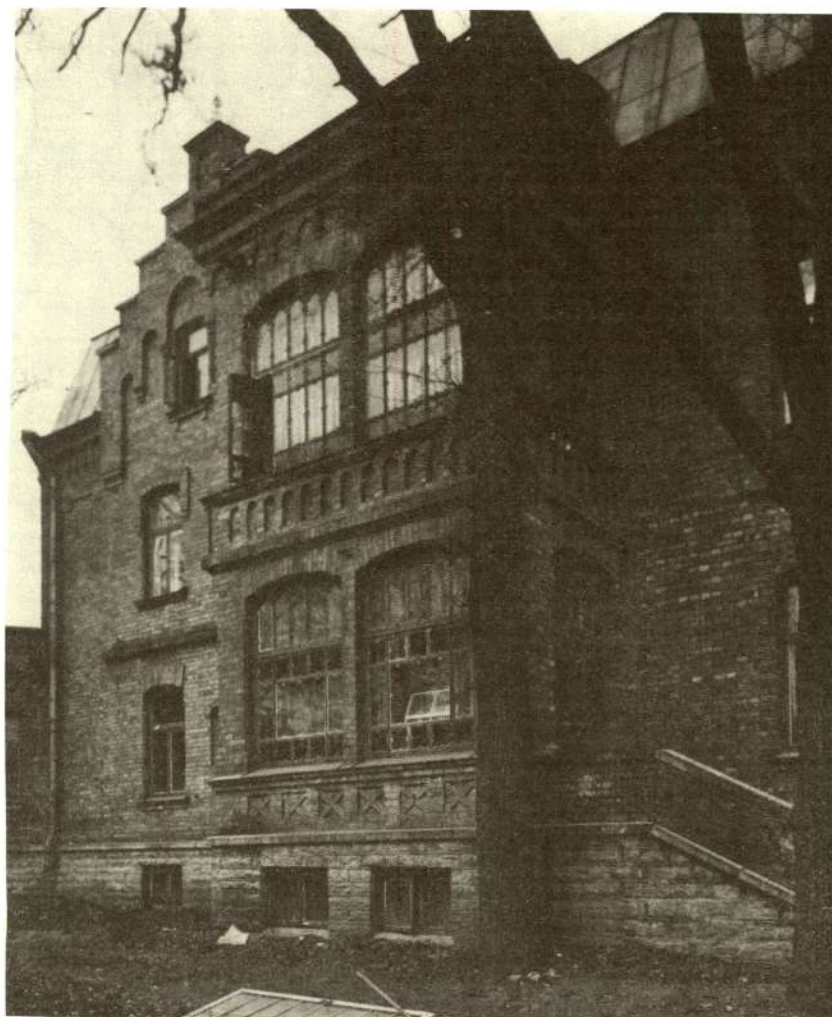
Pedagoogikamuuseumi mõte hakkas taas idanema ning tulevase muuseumi fondi kogunema 1960ndail aastail. Muuseumikavades räägiti muidugi nn. progressiivse pedagoogilise kogemuse propageerimise vajadusest, ent seejuures rõhutati ka tulevase muuseumi päästemisiooni: "Praegu oleks materjali plaanipärase /—/ kogumise korral võimalik paljutki päästa /—/ niihästi vanu koolimaju, inventari, õpikuid, koolide mitmesugust dokumentatsiooni, erakogude materjale jm." (Kupp, F. Millal avab ukse pedagoogikamuuseum? – Nõukogude Õpetaja, 1969, 13. det.) Eesti kooli ja pedagoogilise mõtte ajalooülevaate koostamise plaan tähtsustas ka muuseumimõtet teadlaskonna pool.

Haridusministeeriumi kolleegiumi ja Teaduste Akadeemia presiidiumi ühisistungil 1969. aasta detsembris tehti Vabariiklikule Täiendusinsti-

tuudile ülesandeks luua hariduslooline arhiivfond, nähes ette vastava muuseumi avamist. Selsamal nõupidamisel võis VÕTi direktor E. Pirm juba teatada üsna mahuka haridusloolise arhiivi olemasolust.

Nimelt oli teel pedagoogikamuuseumi loomise poole tehtud kaar ning võetud algul suund koolipraktikaga otseseoenduvale püsinäituse avamisele, mille sees omakorda pidi olema kooliajaloo osakond. 7. okt. 1964 kinnitaski Haridusministeerium "Alatise pedagooglise näituse põhimääruse". Tagasivaates on E. Pirm tõdenud: "Põhimäärusele tuginedes hakati koguma endisaegset õppe- ja metoodilist kirjandust, dokumente, fotosid, memuaare. Osteti üle 4000 antikvaarse raamatu. Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituut andis näitusele üle nende kogutud mälestused. /—/ Veeti kokku kümneid erinevaid koolipinke ja -laudu. Laekusid mitme koolimehe isikufondid. Kõigest sellest informeeriti avalikkust, kes ootas pedagoogikamuuseumi avamist lähemal ajal. Võimalusi pedagoogikamuuseumi avamiseks siiski sel ajal ei leitud, kogumine lakkas, koolipingid hävitati." (Pirm, E. Eesti NSV Pedagoogikamuuseum ja tema ees seisvad ülesanded. – Rmt-s: 300 aastat pedagoogikaharidust Eestis. Tln., 1984, lk. 97–98.) Täpsuse mõttes lisagem, et pärast E. Pirmi pensioneerumist 1970. aastal kogumistöö siiski ei lakanud: vanu trükiseid muretseti 1970ndate aastate keskpaigani. Kuid E. Pirmi kogutud koolimööbel põletati ahjudes: vahest oli kultuurist ja haridusest rääkimiseks sooja vaja.

Muidugi oli 1960ndail a-il haridusloolise matejali kogumiseks soodsam aeg kui 1980ndail, sest veel oli elujõus

ja -vaimus EW hariduselu palet kundanud inimesi. Nii koguneski käsikirjafondi väärtuumik, näit. A. Veiderma, G. Olliku ja E. Murdmaa mälestused, A. Seppeli, J. Uustalu ja G. Vilbaste koha- ja kooliuurimused. Kummagi olid niisuguse ainese vahendamiseks (*resp.* eksponeerimiseks) üsna piiratud võimalused. Võrreldes eesti hariduslugu portreega, võib öelda, et tollal sai näidata ainult portree vasakut poolt ja sedagi osaliselt. Ühelt poolt on muidugi kahju, et muuseumi-idee nii kauaks unistuseks jäi, teisalt polnuks muuseumil üksnes "vasaku silma-kõrva" näitajana täit mõtet.

Kümnekond aastat tagasi hakati taas pedagoogikamuuseumi rajamise kava pidama. Tutvunud Leedu Pedagoogikamuuseumi oludega, tegi

initsiatiivrühm Haridusministeeriumile ettepaneku luua meilgi samalaadne muuseum, millele tuleks leida 1350 m² pinda ning anda üle 1960ndail aastail kogutud arhiivraamatukogu ja käsikirjafond. Haridusministeeriumi otsusel ning Pedagoogikamuuseumi direktori kohale kutsutud E. Pirmi nõusolekul mindi 1983. a. algul minimaallahendusele: piirduti 4 %-ga initsiatiivrühma taotletud pinnast (52 m²-lise klassiruumiga Tallinna 1. Õhtukeskkooli hoones) ning 5 %-ga kaadritaotlusest (2 ametikohta VÕTi pedagoogika ajaloo kabineti sildi all). Niisiis eelistati muuseumi loomisel teed, mis nõudis kõige vähem lisaresursse. See oli suhteliselt lihtne, kiire ja valutu sünnitus. Ent muuseumi arenguküsimused jäid pea täienisti tuleviku lahendada.

Kooskõlas initsiatiivrühma ettepanekuga hakkas E. Pirm taotlema suures osas tema enda kogutud arhiivfondi üleandmist muuseumile. Viimane saigi endale käsikirjakogu, kuid seni keldris seisnud (ning aastaiks sinna varjuvast) arhiivraamatukogust jäi Pedagoogikamuuseum ilma. VÕTi raamatukogu tollane direktor N. Kajak teatas, et tema arvates ei peagi muuseum tegelema raamatute kogumise ja hoidmisega. Samaaegu kinnitas ta, et tema nüüd küll ei hakka arhiivraamatukogu täiendamise tegelema. Märgime, et tolle arhiivraamatukogu näol oli tollal tegemist peamiselt nn. erifondiga. E. Pirm ei saanudki oma ja muuseumi vähemasti moraalset õigust valjuhäälselt kaitsta.

Pedagoogikamuuseumi arhiivraamatukogu loomist tuli alustada niisiis taas nullpunktist. Algsaasta(te) töösuundadest ja -pingest annab aimu E. Pirmi sedastus: "Nii oli 1. detsembriks 1984 suudetud inventeerida, kataloogida ja bibliografeerida 54 121 lehekülge dokumente ja memuaare, 1775 fotot ja 3016 diapositiivi. Peale selle oli arvele võetud ligemale 1000 raamatut, õppevahendeid, tabeleid, märke, ajakirju jm." (Pirm, E. Eesti NSV Pedagoogikamuuseum ja tema ees seisvad ülesanded, lk. 99.)

1989. a. sügisel sai Pedagoogikamuuseum Kooli t. 2 hoones juurde ühe klassitoa, niisiis ka väikeste väljapanekute võimaluse. Ent ruumiolud, mis võimaldanuksid keskenduda eksponeerimistegevusele ning esemeid (näit. õppetöös kasutatavat tehnikat ja mööblit) ka korralikult hoida, terendusid vaid kujutlusmaailmas – ning Pedagoogikamuuseumi pöördumistes Haridusministeeriumi poole. Vahel näis, et noist pöördumistest võib tulla tulugi, ka ajakirjandusse lipsas teade, et kutsekooli kasutada olev hoone Pikk t. 69 läheb Pedagoogikamuuseumile.

Kitsad olud ei ole lubanud Pedagoogikamuuseumil olla haridusloolise

materjali koguja ja vahendajana nii (tasakaalustatult) mitmekülgne kui vajadused ning 1985. a. Haridusministeeriumis kinnitatud põhikiri on nõudnud. Elulootuse ja -võimaluse jätsid need olud ometi. Pedagoogikamuuseum võttis suuna, mis lubab lahkemal ajal areneda avara ekspositsiooniga muuseumiks, kuid eelkõige eeldab suutlikkust täita rolli, mida siinkirjutaja on püüdnud kokku tõmmata ütlusesse: "Pedagoogikamuuseum on Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumi analoog pedagoogikas". Tark Lääs ei paku niisuguse rolli täitmiseks selgeid lahendusi. Toetust leiab EW hariduselust – A. Elango, J. Käisi ja M. Meiusi kirjutistest 1930ndail aastail. Viimane postuleeris: "Pedagoogiline arhiiv peaks olema koonduspunktiks, milles igal momendil kajastub meie praegune pedagoogiline elu kui ka selle minevik ..." (Meiusi, M. Pedagoogiline arhiiv koolielu pideva arengu teenistuses. – Eesti Kool, 1935, nr. 2, lk. 48.) Selge on see, et mida dünaamilisem ning variantsem on hariduselu, mida vaimuilmsem on pedagoogiline mõte, seda enam on vajadust niisuguse pedagoogilise arhiivi järele.

Kummati ei saa Pedagoogikamuuseum järgida oma sihte trükiste kogumisest mööda vaadates. Läänud aastakümne lõpust saadik on vana trükise kogumine olnud Pedagoogikamuuseumi põhisuundi. Kiirustama sundisid ühelt poolt hõrenemise ja kallinemise märgid vana raamatu turul, teisalt Tallinna mõlema pedagoogilise suurraamatukogu tuimus vana trükise järelkomplekteerijaina.

Kahjuks ei saa siinkohal esitada täpset arvu trükisefondi praeguse suuruse kohta, sest summaarse arvestuse pidamise algul ei järgitud muuseumis kindlaid piire raamatu, väikestrukture, dokumendi, ent ka käsikirja ning vihikugi vahel. Muul moel näppimine lubab öelda, et seitsme aasta jooksul on vana trükise fond suurenenud 15–20 kordseks ning

nüüd märgitav arvuga 8000. (Võrdluseks: summaarse arvestuse vihik räägib käesoleva aasta alguse seisuga 3539 dokumendist (50 518 lk.), 2138 käsikirjast (102 342 lk.), 5460 fotost, 387 joonisest, 127 seinakaardist jne.)

Pedagoogikamuuseumi praktika kinnitab meeldivat tõsiasja, et rahu puudus võib küll vana raamatu kogumist takistada, kuid päris umbe ta seda teed ei aja. Tihtipeale on vanad pedagoogid või nende järeltulijad olnud rõõmsad, nähes muuseumitöötaja asjatundlikkust ja -huvi, ning jätnud tasuküsimuse üldse puudutamata. Tänapäevane elu seab selle küsimuse küll aina tähtsamaks.

Meie muuseumi fond on suuresti meie annetajate nägu. Juba 1960ndail aastail elasid J. Käisi õpilased, – Võru seminaristid, tulevase Pedagoogikamuuseumi kavadele kaasa. Nende poolt kogutu pani aluse meie Käisifondile, mis ilmselt on Eesti rikkalikem. Annetuste abil on eriti hästi jälgitav EW-aegne algkool, tollane kooliuuendusliikumine. Tunnistame tõde, et pedagoogika pole üksnes koolipedagoogika ning et kool pole kogu oma tähtsusele vaatamata veel kogu haridus. Seepärast hoiame vaateväljas ka vabaharidust, omalgatuslikku seltsielu ja hariduslikku ühistegevust.

Niipea, kui uks Läände paokile läks, hakkasime järjekindlalt koguma materjali väliseesti hariduselu kohta. Praegu läheneb sellesisulise fondi suurus 2000le ühikule. Väliseesti õppetekstid kujutavad endast huvitavat uurimisainest, nii pedagoogilisest kui raamatuloolisest vaatenurgast. Suureks abiks väliseesti haridusloo uurijale on sealsete haridustegelaste kirjad ja käsikirjad (näit. Märt Raua märkmed tema mälestusraamatute kirjutamise eeltööna ning Herman Rajamaa enam kui 700-ühikuline (käsi-)kirjakogu).

Tuleb tunnistada, et kaasaja kajastajana pole me vist viie sisulise

töötajaga korralikult toime tulnud. Viimaseaegsed likvideerimis- ja reorganiseerimislained keskharidusastutustes on meie kappidesse paisanud virnade viisi ainet, mis alles ootab süstematiseerimist ja kirjeldamist. Enne selle juurde asumist tahame iseelu elama hakanud teatmestust UDK-lähedaseks painutada.

Läänudkevadistel muutustelainetel püüdis muuseum oma elujärke parandada. Võtsime suuna Sakala tänavasse, kus ühes majas (nr. 23) asus EW-aegu Tallinna Linna Pedagoogiline Muuseum, teises (nr. 21) Poeglaste Kommertsgümnaasium ja -kool. Tõnismäe-lähedust ihaldava Kooliameti samm oli jõulisem ning nii jõudis muuseum (end Pedagoogika Arhiivmuuseumiks ümber nimetades) **Pronksi t. 3** neljandale korrusele kontoriruumidesse. Niisugune vangerdus (Kooliamet muuseumisse ning muuseum kontorisse) pole muidugi euroopalik lahend, kuid salata ei saa, et 1983. aastaga võrreldes om meil nüüd ruumi rohkem (u. 250 m²). Seal võtame kohapeal materjalidega tutvuda soovivaid **uurijaid-asjahuvilisi vastu igal tööpäeval 9–17 (tel. 43 78 48)**. Vaadata on väike näitus. Kuni taas kolima hakkame ...

Ilmar KOPSO sündis 10. juunil 1944 Tallinnas Nõmmel. Lõpetas Tallinna 39. Keskkooli 1962. a. ja TPedI 1970. a. eesti keele ja kirjanduse erialal. Töötas C. R. Jakobsoni nim. Viljandi 1. Keskkoolis õpetajana ning Viljandi Keskraamatukogu komplekteerimisosakonna juhatajana. 1974–1980 oli ta Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituudi teadur, 1980–1987 töötas ENSV Riikliku Raamatukogu teadusosakonnas. 1987. a. sügisest Eesti Pedagoogikamuuseumi (märtsist 1993. Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum) direktor.

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMI RAAMATUKOGU AJALOOST, KOOSTISEST, LUGEJATEST

TIINA RITSON

raamatukogu juhataja

J. A. Hageni koostatud esimese eesti-keelse noodiõpetuse kaaneleht (1841)

Teatri- ja Muusikamuuseumi (edaspidi TMM) muusikapoole loomiskuupäevaks võib lugeda 1920. aasta 3. augustit, mil maeti helilooja Peeter Süda ja tema sõbrad moodustasid ajutise komitee, mille ülesandeks Süda loomingu tutvustamine ja tema mälestuse säilitamine. Muuseumi rajamisaastaks loetakse ametlikult siiski 1924. aastat, mil registreeriti P. Süda Mälestuse Jäädvustamise Ühing, mis 1931. aastal registreeriti ümber Muusikamuuseumi Ühinguks. Muuseumi teatripool loodi näitlejate initsiatiivil rajatud "Estonia" teatri arhiiv-muuseumi ja Heino Vaksi teatriarhiivi kogudest, mis koondati 1937. aastal moodustatud Teatrimuuseumi Ühingu kätte. 1940. aastal riigistati mõlema muuseumiühingu varad ja 1941. aastal moodustati nende alusel Riiklik Teatri- ja Muusikamuuseum.

Mainitud perioodil omandatust hoitakse muuseumi raamatukogus P. Süda ja H. Vaksi kogusid, samuti "Estonia" teatri arhiiv-muuseumi templiga raamatuid ja käsikirjalisi näidenditekte ("Estonia" teatri kogu).

Pärast raskeid ja keerulisi 1940.–1950ndaid aastaid, mil muuseumi varasid mitmel korral ümber koliti, asuti 1960ndate alguses muuseumi tööd ümber korraldama, tulemuseks raamatukogu ja bibliograafilise töö nõ. iseseisvumine. 1960ndail kujunes välja ka TMMi raamatukogu struktuur: raamatukogu koosneb arhiiv-raamatukogust ja teadusraamatukogust, kus saabunud teavikud võetakse vastu ja korraldatakse kogudesse erineval printsiibil.

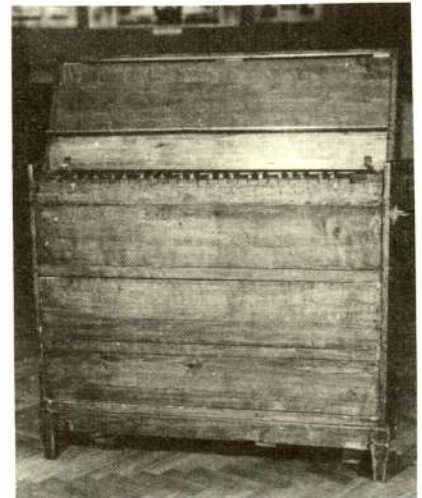
Arhiivraamatukogu moodustavad teatri- ja muusikategelaste mälestuskogud. Lisaks juba nimetatud P. Süda ja H. Vaksi raamatutele on seal Karl Jungholzile, Albert Üksipile, Aino Tammele, Karl Leinusele ja teistele kuulunud teoseid – praeguse seisuga on TMMil 20 mälestuskogu, millest igauks vääraks üksikasjalikku kirjeldamist. Eraldi, tema korter-muuseumis, asub Andres Särevi raamatukogu (6359 ühikut). Säilinud on ka A. Särevi töökabineti sisustus. Lisaks mälestuskogudele on TMMi arhiiv-raamatukogus "Estonia" teatri, Draamateatri ja Tallinna Saksa Linnateatri kogud. "Estonia" teatri raamatukogu käsikirjalistest näidenditekidest on põhjaliku nimestiku koostanud Ülle Vooglaid.* Suure ja väga kasutatava osa arhiivraamatukogust moodustavad

mile üle antud näidenditekid. Korraldamist ootavad Eesti Raadio poolt aastate eest üle antud kuuldemängud.

Teadusraamatukogu on jagatud raamatute, nootide ja perioodikakoguks. Raamatute paigutuskeem põhineb UDKl.

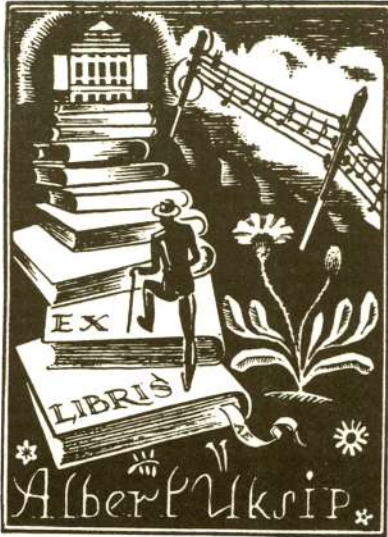
Selle osa lõpetuseks veel mõned arvud seisuga 1. jaanuar 1994: raamatukogu suurus ilma A. Särevi koguta on 38 467 ühikut, nendest raamatuid 20 752, noodiväljaandeid 11 241, käsikirju 4154 ja jada-väljaandeid 2317.

Paralleelselt raamatukogu ümberkorraldamisega laienes 1960ndate alguses ka muuseumi bibliograafiline tegevus. Eesti ajalehed on alati avaldanud hulgaliselt kirjutisi teatri- ja muusikasündmuste kohta, seetõttu

Vanim koduorel – positiiv TMM-i pillikogus (1795)

* Ü. Vooglaid. "Estonia" teatri käsikirjaliste näidenditekidest arhiivkogu Teatri- ja Muusikamuuseumis : Diplomitöö, Tallinna Pedagoogikaülikool. - Tln., 1992. - 173 l. - Käsikiri asub TMMi raamatukogus.

Albert Üksipi eksliibris.
Autor Ants Eskola (1934)

omab nende korrastatud ja hõlpsasti kasutatav lõigendite kogu erakordselt suurt väärtust. Ideaalseks võib pidada TMMi teatrisakonnas säilitatavaid Eesti teatrite tegevusraamatuid 1920ndatest aastatest, kuhu päevpäevvalt kleebiti ajalehtedes ilmunud teatrisõnumeid vaheldumisi kavade, afi ide, kassaaruannete ja fotodega. Praegu on need tegevusraamatud eesti teatri ajaloo uurijatele hindamatu allikas.

Teatri- ja muusikaalaste kirjutiste lõigendid alates 1962. aastast asuvad TMMi teadusraamatukogus. Väljalõiked on tehtud peamiselt Eesti ajalehtedest, võimaluste piires on kogutud ka *Estonica*'t (aastaid saadeti meile *Estonica*'t Riiast). Lõigendite kogu kasutamist hõlbustavad bibliograafilised kartoteegid. Veel on raamatukogus kaks faktikartoteeki: teatri- ja muusikategelaste tähtpäevade ning isikute ja kollektiivide autasustamiste kartoteek.

TMMi raamatukogu põhilised kogumisalad on teater, näitekirjandus, muusika ja rahvaluule. 1993. aastal registreeriti 238 lugejat (raamatukogu küllalt aktiivset kasutamist muuseumitöötajate endi poolt ei jälgita), neist

- 1) üliõpilasi 101
- 2) keskkooliõpilasi 62
- 3) kutseliste teatrite töötajaid (kunstilised juhid, lavastajad, kirjan-
dusala juhid, näitlejad) 18
- 4) stuudio- ja rahvateatrite lavas-
tajaid ja näiteringide juhendajaid 16
- 5) ajakirjanikke 12
- 6) teatri- ja muusikateadlasi 11 ning
teiste tegevusvaldkondade esindajaid 18

2 suurimat lugejagruppi moodustavad järelikult üliõpilased (42 % lugejaskonnast) ja keskkooliõpilased (26 % lugejaskonnast). Esimestest üle poole õpib Tallinna Pedagoogika Ülikoolis, valdav enamus ülikooli kultuuriteaduskonnas. Üliõpilased ja õpilased, kes tegelevad eesti teatri ja muusika ajaloo uurimisega, kasutavad selleks TMMi kartoteeke, lõigendeid, ajakirju jt. trükiseid. TPÜ režiieriala üliõpilased otsivad endale näitekirjanduse kogust ka repertuaari. Eriti huvitavad neid Kultuuriministeeriumi poolt muuseumile üle antud näidendid.

Märksõna "repertuaar" on oluline ka kutseliste teatrite töötajate, stuudio- ja rahvateatrite lavastajate ning näiteringide juhendajate kui lugejate iseloomustamisel. Muuseumi raamatukogus on olemas enamik Eestis ilmunud näidenditrukistest, aga ka juba nimetatud "Estonia" teatri ja Draamateatri näidendite kogud ning Kultuuriministeeriumilt saadud käsikirjaline eesti ja tõlkedramaturgia. Samuti leidub käsikirjalisi näidendite O. Aaloe ja P. Põldroosi mälestuskogudes. See aga tähendab, et TMMi raamatukokku on koondatud suur osa Eesti teatrites mängitud näidenditest.

Iseloomustamata on jäänud veel ajakirjanikest lugejad, kes kasutavad peamiselt meie lõigendite kogu, ning TMMi raamatukogu allikaid oma uurimistöodes vajavad teatri- ja muusikateadlased. Nende lugejagruppide esindajad kasutavad palju faktikartoteeke.

TMMi raamatukogu kui erialaraamatukogu ja universaalse teadusraamatukogu kasutamist võrreldes, tuleb täheldada, et muuseumi raamatukokku tullakse sageli küsimusega, millele vastust ei ole leitud, kuna vastavad materjalid mujal puuduvad või ei ole need kompaktselt koos (soovitakse kasutada ajalehelõigendite või käsikirjaliste näidenditetekstide kogu). Ülaltoodud lugejaskonna analüüsikatses võib järeldada, et TMMi raamatukogul on välja kujunenud oma kasutajakond: õppeülesandeid täitvad õpilased ja seda raamatukogu oma tööks vajavad professionaalid.

TMMi raamatukogu on muuseumi osakond ja raamatukogu kogud on täienduseks muuseumi teistes osakondades säilitatavale, moodustades viimasega ühtse süsteemi. See teeb raamatukogu struktuuri küllalt keeruliseks, pakub aga kasutada väga huvitavaid kogusid.

*Armeale koel'ronale, kellega saime
saame ahtuime eliselt koel' bat'ralal,
Härril: Ananjenile jaan' ja püüvime-
mälestuseks. Paul Pinna*

MINU ELUTEATER JA TEATRIELU

Tallinna „Estonia“ teatri
teemaline näitleja

PAUL PINNA
MÄLESTUSED

I
1884 — 1913

Pealadu:
K-õ. „Rahvalikooli“ raamatukapiused Tallinnas.

Paul Pinna pühendus Vassili Ananjevile.

Sisekaanele on trükitud:

Käesoleva raamatu annetab autor mälestuseks. Raamat on nummerdatud ja nimestiku järele välja jagatud.

Selle raamatu number on 42 ja kinkimise ajaks on märgitud 2. mai 1935.

Fotod Henno Saarne

ERR ARHIIVKOGU RAAMATUID

K. A. Hermannist (1851–1908) teame, et ta 19. sajandi 80ndail aastail, “Eesti Postimeest” ja “Postimeest” toimetades, oli üks vähestest, kes suutsid vastu seista venestamise survele ja säilitada usku eesti rahva ja eesti keele tulevikku.

K. A. Hermannia tähtsus ei ole oluline ainult ajakirjaniku, kirjaniku- ja muusikaelu arendajana, vaid ka keeleteadusliku töö arvestatavaim saavutus on 1884. aastal ilmunud “Eesti keele grammatika”, mis sisaldab esimese eesti-keelse vormiõpetuse.

Autorilt on raamatus pühendus “kallile armastatud eesti rahvale” ja pöördumine, kus ta muu hulgas ütleb: “Aga pääle selle on ka iga eestlase kohus emakeelt sügavamalt õppida. Kes seda ei tee, sellel ei ole täit õigust eesti nime kanda, ei eestlaste seas elada ega ametit pidada, milles tal rahvaga tegemist on.”

Helju Rimmelt

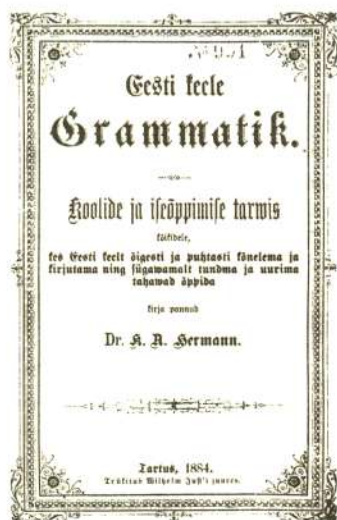

Foto Teet Malsroos

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU KAARDIKOGU TUTVUSTUSEKS

EVE TANG

EERI kunstide osakond

Eesti Rahvusraamatukogu kunstide osakonna kartograafiasektsiooni eesmärk on kartograafiakultuuri levitamine ja selle järjepidevuse hoidmine. Kaardikogu on nagu kõik teisedki ERRi kogud riigi kaitse all ja üldkasutatav. Kartograafiasektsiooni ülesanne on Eesti kohta ja Eestis ilmunud kaardimaterjali komplekteerimine, säilitamine ja lugejale kättesaadavaks tegemine.

ERRi kaardikogus on ca 8000 nimetust kaarte, atlaseid ja linnade plaane. Kuigi kogus on esindatud maailma väga erinevate piirkondade kaardid ja atlased, on sektsiooni töö põhirõhk suunatud siiski Eesti ja ta naabrite territooriumi hõlmavate kogumisele. Vanimateks trükitud kaartideks meie kogus on leht “Livonia Miliaria Germanica Communia” 1627. aastal Amsterdamis ilmunud Hollandi atlasest ja “Livoniae et Curlaniae” – leht 1712. aastal ilmunud “Atlas Scolasticusest”. Loomulikult on esindatud ka baltisaksa kartograafide G. A. Mellini, C. G. Rückeri ja J. H. Schmidtia tähtsamad tööd, samuti esimesed eesti rahvusliku kartograafia üllitised: C. R. Jakobsoni “Kooli-Atlas ehk Maa-Kaardi-Ramat” (1873) ja A. Grenzsteini “Eestimaa kaart” (1883, ajalehe “Olewik” lisa). Kogus on Vene tsaaririigi sõjaväetopograafide poolt valmistatud 1-, 2- ja 3-verstase kaardi lehti ning arvukaid järeltrükke nii eesti kui saksa väljaandes. Viimastes esineb kahjuks, eriti 1-verstase kaardi hilisemate väljaannete osas veel lünki.

Kahe maailmasõja vahel Eestis avaldatud kaartidest on ERRi kogus olemas valdav osa. Täielik komplekt on Sõjaväe Staabi Topo-Hüdrograafia Osakonna poolt välja antud “Eesti topograafilist ülevaatekaarti” mõõtkavas 1:200 000. Mõõtkavas 1:50 000

topograafilise kaardi 73st lehest, mis jõuti välja anda, on meil olemas 43, koos faksiimiletrükkidega aga 48 lehte. Kaardikogus on “Eesti kaart valla piiridega” (1939), “Eesti statistiline album” (1925), mitmesuguseid merekaarte, aastail 1940–1944 kasutusel olnud saksa ja vene sõjaväekaardid, mõõtkavas 1:100 000 ja 1:50 000 ja palju muud.

Et ERRil ja ta Nõukogude aegsetel eellastel oli üleliiduline sundeksemplari õigus, on Nõukogude perioodil välja antud kaartide ja atlaste kogu täielik. Praegu pakuvad lugejaile kõige suuremat huvi Maaameti vahendusel Riias Geodeesia ja Kartograafia Peavalitsusest saadud venekeelsed topograafilised kaardid mõõtkavas 1:25 000 ja 1:10 000. Parema puudumisel rahuldavad need lugejate vajadust täpse, suuremõtkavalise kaardi järele nii kaua kui valmib Eesti uus põhikaart. Populaarsed on ka “E. O. Mapi” linnade plaanid ja “Regio” teedeadlas.

Püüame oma kaardikogu täiendada kõigi Eestis ilmutavate ja trükitavate kaardiväljaannetega, mida ERR saab tasuta sundeksemplarina EV Valitsuse määruse põhjal. Vanemate kaartide komplekteerimisel teeme koostööd antiigikauplusega “Eliel”, võtame vastu annetusi ja ostame neid erisikutelt.

Kartograafiasektsiooni lugejaks on teretulnud igaüks. Kõike pakutavat saab kasutada vaid kohapeal. Kaartidest on võimalik teha ühevärvilisi koopiaid formaatides A3 ja A4. Põhi-teenustest pakutakse veel leidumus-, fakti- ja teemaotsingute tegemist ning ekspertiinangut andmist. ERRi kaardikollektsioon asub **ERRi kunstide osakonnas, Tõnismägi 2, 8. korrusel.**

ANALÜÜTILINE KIRJE MUUTUMAS?

ELVIINE UVERSKAJA

Analüütilise kirje töörühma liige

1993. aastal kutsuti ellu ERÜ analüütilise kirje töörühm, mis on jätkanud oma tegevust ka käesoleval aastal. Töörühma kuuluvad **Maare Kümnik** ja **Anne Laumets** Tartu Ülikooli Raamatukogust, **Anne Klaassen** Teaduste Akadeemia Raamatukogust, **Aiki Tibar** Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogust, **Viivi Küttis** Tallinna Keskraamatukogust, **Rita Hillermaa** Eesti Rahvusraamatukogust ja **Elviine Uverskaja** Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduse õppetoolist.

Töörühma ülesandeks seati eesti analüütilise kirjeldamise reeglite koostööna viimine tänapäeva rahvusvaheliste nõudmistega.

Erialaajakirjanduse veergudelt pärineva informatsiooni kohaselt alustati rahvusvahelise analüütilise kirje standardi väljatöötamist juba 1978. aastal. 1977. aastal Brüsselis toimunud IFLA Peakonverentsi otsusega loodud töörühm kandis nime Working Group on the International Standard Bibliographic Description for Analytic Entries ja tegeles ISBD(AN) väljatöötamisega. 1985. aastal muudeti selle rahvusvahelise töörühma ja tema poolt ettevalmistatava standardi nimetust. Mõiste *analytic entry* (analüütiline osa) asendati mõistega *component parts* (koostisosad) ning tegevust jätkati kui **Working Group on ISBD (CP)**.

Viimast rahvusvahelist standardit soovis omandada meie analüütilise kirje töörühm. Pärast tulemusteta jäänud otsingut Eesti ja Soome raamatukogudes selgus tõsiasi, et niisugust rahvusvahelist standardit nagu mitmetes publikatsioonides lubatud — ISBD (CP) — ei olegi olemas ja ülalmainitud IFLA töörühm lõpetas oma tegevuse juba 1987. aastal avaldades järgmise dokumendi:

Guidelines for the application of the ISBD's to the description Component Parts: Approved by the Standing Committees of the IFLA Section on Cataloguing and the IFLA Section of Serial Publications / IFLA. — London: IFLA UBCIM Programme, 1988. — VIII, 23 p.

Tõlgituna eesti keelde võiks dokumendi pealkiri olla "Juhend rahvusvaheliste

kirjestandardite (ISBDede) rakendamiseks koostisosade kirjeldamisel".

Helsingi Ülikooli Raamatukogust õnnestus ERÜ töörühmal saada selle juhendi koopia ning juhendil tuginev Soome kataloogimise töörühma poolt ette valmistatud dokument:

Osakohtedien kuvailu / Luettelointisääntöryhmä. — Helsinki: Kirjastopalvelu, 1990. — 46 s. — (Suomalaiset luettelointisääntöt).

"Guidelines for the application of the ISBDs ..." analüüsimisel selgus, et juhend lähtub rahvusvahelisest bibliokirje üldreeglistikust ja pakub näpunäiteid, kuidas kirjeldada eri laadi üksikosi: ajakirja- ja kogumikuartikleid ja -peatükke, helisalvestuste, mikrovormide, kartograafiliste jt. dokumentide osi.

Ei hakkaks siinkohal nimetatud juhendit ümber jutustama — selle koopiad on olemas suuremates raamatukogudes, vaid piirduks juhendist pärinevate kirjenäidete esitamisega, millest selguvad selles töötatud kirjeldamise üldpõhimõtted.

What the computer center should do for a library / Hugh Standifer.

In: Journal of library automation. — ISSN 0022-2240. — Vol. 12, no 4 (Dec. 1979), p. 362–366.

Bibliographies — their aims and methods, by D. W. Krummel : [review] / Eric L. Swanick.

In: Canadian Library Journal. — ISSN 0008-4352. — Vol. 42, no 3 (June 1985), p. 168.

The application of Precis in French / by Germaine Lambert. — (Precis in a multilingual context: part 4).

In: Libri. — ISSN 0024-2667. — Vol. 26, no 4 (1976), p. 302–324.

Trekka round the world / John Guzewell. — Originally published: London: A. Gales, 1963.

In: Great voyages in small boats. — Clinton Corners, N. Y. : John de Graff, 1976. — ISBN 0-8286-0079-1. — p. 1–195.

Juhendi lisa on toodud ka **lühendatud** analüütilise **kirjevormi** näited:

What the computer center should do for a library / Hugh Standifer. // J. libr. autom. ISSN 0022-2240. 12:4 (Dec. 1979) 362–366.

Bibliographies — their aims and methods, by D. W. Krummel: [review] / Eric L. Swanick. // Can. libr. j. ISSN 0008-4352. 42:3 (June 1985) 168.

The application of Precis in French / by Germaine Lambert. (Precis in a multilingual context; part 4). // Libri. ISSN 0024-2667. 26:4 (1976) 302–324.

Trekka round the world / John Guzewell. // Great voyages in small boats. — Clinton Corners, N. Y.: John de Graff, 1976. ISBN 0-8286-0079-1. p. 1–195.

Nagu näha, erinevad rahvusvahelise juhendi soovitud analüütiliseks kirjeldamiseks meil kasutatavast, NSV Liidus välja töötatud kirjestandardist. Uudne element kirjes on selles järjekindlalt toodav dokumendi rahvusvaheline standardinumber (ISSN või ISBN), mida paljudes andmebaasides kasutatakse otsitunnusena.

Kahjuks minnakse vaatlusaluses juhendis täiesti mööda ajaleheartiklite kirjeldamisest, ka on kõik selles toodud ajakirjartiklite kirjenäited võetud aastakäigu (Vol.) numbriga varustatud ajakirjade kirje seast. Seetõttu ei ole meie töörühma arvates võimalik rahvusvahelist reeglistikku automaatselt ilma erinevate riikide praktika tundmaõppimiseta rakendada.

Ootame ka "Raamatukogu" lugejate asjakohaseid arvamusi ja ettepanekuid aadressil: EE 0001 Tallinn, Lai tn 13, Infoteaduste osakond. Analüütilise kirje töörühm.

KOOLITUSSEMINAR "LIBRARY MARKETING AND PUBLIC RELATIONS"

AIRA LEPIK

Dots., Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakonna juhataja

Orienteerumine lugejatele, teabe vahendamise kõrge kvaliteet ja kaasaine infotehnoloogia on tänapäevase raamatukogu eksisteerimise eeldused. Raamatukogu tegevuse strateegiline planeerimine tema missioonist, eesmärkidest ja ülesannetest lähtuvalt seostub enim raamatukoguteenuste turu ja teenuste järele tekkinud nõudluse tundmisega.

Raamatukogu kohustusest ja võimalustest ajaga sammu pidada kõneldi 25.–29. aprillil Tallinnas toimunud II Skandinaavia- ja Baltimaade raamatukogundusõppejõudude koolitusseminaril "Second Baltic-Scandinavian Training Seminar on Library Marketing and Public Relations" ("Raamatukoguturundus ja raamatukogu suhted avalikkusega").

Seminaril viis läbi Jens Thorhauge, Taani Kuningliku Raamatukogunduskooli täienduskoolituse osakonna juhataja (The Royal School of Librarianship in Copenhagen), kelle arvamus oma seekordsest kogemusest oli alljärgnev.

Jens Thorhauge: Tegeldes Taani Kuninglikus Raamatukogunduskoolis raamatukogutöötajate täienduskoolitusega, korraldan ma aastas umbes 30 erineva temaatika ja eri mahuga seminari ja koolituspäeva, millest ise viin läbi kuni 50 seminari. Tallinnas saadud kogemust töötada kolleegidega eri riikidest korraga oli väga huvitav. Tagasisideankeet näitab, et seminaril osalenud õppejõud hindasid pakutust eelkõige süstemaatilisi baasteadmisi käsitletud ainevallas ning rühmatööd, nägid seminarilt saadud uute ideede rakendamsvõimalusi oma igapäevatoos ja raamatukogude infotoos. Minu jaoks oli see teine kord Eestit külastada – 1992. aasta kevadel lugesin ma Tallinna Pedagoogikaülikooli raamatukogundustudentidele ning käisin ka Tallinna ja Tartu raamatukogudes. Seekordsel külaskäigul üllatasid mind meeldivalt muudatused siinses tänavapildis, raamatukogudes ning Pedagoogikaülikoolis.

Seminaril osalesid Vilniuse Ülikooli kommunikatsiooniteaduskonna, Läti

Ülikooli raamatukogu- ja infoteaduste kateedri, Viljandi Kultuurikolledži ja Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakonna õppejõud ning Eesti raamatukoguhoidjate täienduskoolitusega tegelevad kolleegid Eesti Rahvusraamatukogust, Tartu Ülikooli Raamatukogust ja Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogust.

Seminaril muljeid.

Audrone Glosiene, Vilniuse Ülikooli raamatukogunduse kateedri juhataja: Raamatukogundushariduse uueningega kaasneb loomulikult ka vajadus ennast täiendada. Seminar raamatukogundusturundusest oli hea võimalus analüüsida täna veel uutena tunduvaid teemasid raamatukoguteenuste turust, raamatukogu suhetest avalikkusega ja enesereklaamist. Seminaril valitsenud tõine õhkkond ja kollegiaalne kliima toetasid seda igati. Kena oli kohtuda raamatukogundusõppejõududega teistest Balti riikidest. Meie senised tihedad kontaktid – kohtumised ju pikki aastaid igal varasuvel kas Tallinnas, Riias või Vilniuses, on küllalt harvaks jäänud ja seda peamiselt rahaliste raskuste tõttu. Loodetavasti on ülikoolide rahaliste võimaluste stabiliseerudes võimalik jätkata ka senist koostööd.

Baiba Sporane, Läti Ülikooli raamatukogu- ja infoteaduste kateedri juhataja: Meie kateedris 1992. aastal käivitunud õppekavas on raamatukogunduse kaasajased probleemid enam kajastatud. Varasemad õppekavad olid paratamatult nõ. ajaloolise ja konstateriva suunitlusega. Nüüdisaja nõudmised raamatukogu- ja infoteenindusele eeldavad ka nende analüüsi ning kogu raamatukogu tegevuse oskuslikku, sellest lähtuvat planeerimist. Seminaril käsitletu leidis kinnitust Eesti Rahvusraamatukogu uue hooneta tutvumisel, kus hakkas silma nii selle lugejasõbralikkus kui töötajate professionaalsus ning uhkus oma raamatukogu üle.

Marje Aasmets, Tallinna Pedagoogikaülikooli raamatukogunduse õppetooli professor: Raamatukogu õppetool on oma õpetatavate ainete ja uurimistemaatika poolest enim seotud

raamatukogu rolli analüüsimisega tänapäeva infokeskkonnas. Seminar andis hea võimaluse pühenduda raamatukogutemaatikale – loengud vaheldusid rühmatööga ja ühisarutelud aitasid omakorda lugejatele suunatud tegevust mõtestada. Mul oli võimalus osaleda ka selle koolitusprojekti esimesel seminaril läinud aasta oktoobris Vilniuses ning arvan, et sedalaadi nõ. *Training-of-Trainers* seminarid on õppejõudude täiendusvõimaluste seas igati omal kohal.

Raamatukogundushariduse ja täienduskoolituse kõrval kõneldi seminaril ka raamatukogu- ja infotöötaja *image*'st, prestiižist ja staatusest ühiskonnas, raamatukogu rollist infoasutusena ning tema ühiskonna arengu soodustaja missioonist.

Seminaril läbiviija Jens Thorhauge rõhutas korduvalt, et raamatukogu tegevus peab olema suunatud tulemusele, seega lugejale. Raamatukoguteenuste turg ja nõudlus teenuste järele tingib aga raamatukogu tegevuse kavandamist. Loodetavasti saame ja oskame seminaril kuulud õppetöös kasutada ning raamatukogundustudengid omandavad edaspidi senisest rohkem turundusteadmisi. Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduse eriala õppekavas annavad sellealast koolitust eelkõige kursused "Turg ja nõudlus infoteeninduses" (lektor Tiina Markus) ja "Reklaam ja nõudluse kujundamine raamatukoguteeninduses" (dots. Aira Lepik).

Seminaril läbiviimisel osutatud abi eest oleme tänulikud Eesti Rahvusraamatukogu peadirektor Ivi Eenmaale, teenindusdirektor Kalju Tammarule ja kolleegidele Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakonnast.

Järgmine, III Skandinaavia- ja Baltimaade raamatukogundusõppejõudude koolitusseminar toimub käesoleva aasta oktoobris Riias.

LAUSTUD SÕNA LAGUMISE LUGU

(ebakompetentselt poolelt nähtuna)

ARVO KRIKMANN

Eesti Keele Instituudi peateadur, folklorist

Kuna ajakiri "Raamatukogu" on ilmutanud kummalist huvi ühe vana ammuunustatud sündmustiku vastu, mis leidis aset aastail 1974–1975 ja millesse ma sattusin osaliseks (tükati agendina, tükati objektina, võib-olla ka instrumendina), siis püüan meenutada, mida sellest mäletan.

1970ndate aastate alul oli Ingrid Sarv teinud titaanlikke pingutusi, et taastada töörühm, kes valmistas ette eesti vanasõnade teaduslikku väljaannet ja oli 1960ndate aastate lõpul kes kuhu laiali lagunenu, ning jätkata tööd väljaande kallal. Aastal 1973, mil ma tulin aspirantuurist sinna rühma ja selle väljaande juurde tagasi, oli pilt juba üsna optimistlik: materjaliosa käsikiri oli lõpetamisel ja suurimad ohud pea kohalt ära.

Vist 1973. a. sügistalvel küsis "Loomingu" Raamatukogu" tole-aegne toimetaja Jüri Ojamaa, kas ma ei tahaks koostada neile topeltnumbri jagu lugemismaterjali eesti vanasõnadest, sest neil on tavaks aeg-ajalt välja anda nopmeid eesti folkloorist (just äsja 1974. a. oli ilmunud Mall Hiimäelt valimik Kodavere pajatuse pealkirjaga "Vainoköis", varem Ülo Tedre "Eestimaa kukulind ehk lõbu laulik" (1972) ja "Mina meesi ..." (1966), Ruth Mirovi "Laulame ligi külada" (1964) jm.). Mõte tundus meeldiv, sest mu huvi selle aine vastu oli jätkuvasti suur ja rahapuudus oma nooremteaduri palga, kolme lapse ja remontimata korteri juures seda suurem.

Hakkasin aru pidama, mismoodi raamatukest üles ehitada, et tast ei saaks liiga tavapärane "kimbuke esiisade elutarkust", kus ühes sahtlis on soovitusel usin olla ja tööd teha, teises hoiatused, et aega ja raha ei maksa raisata, kolmandas sedastused, et rõõm ja mure kaksikvennad ning surma vastu pole rohtu jne. Tollal olid

mu peas aktuaalsed kaks asja:

1) eesti paröömiliste arhiivitekstide massiline ebaheatus (mahakirjutused raamatuist, omaloominguline aforistika jms.); seesama oli ligi 10 aasta kestel olnud põhikuhtluseks ka eesti vanasõnade väljaande koostamisel;

2) vanasõnade (või mistahes folkloorižanri) arhiivifondi tüpoloogiline jagunemine ja sagedusjaotus üldse; olin äsja teada saanud, et eesti vanasõnafondi sagedusjaotus tüübi/tekstihulkade lõikes allub nn. Zipfi reeglile (vt. ill.) ja aimasin, et selle fakti tagant koidab midagi palju üldisemat.

Sel taustal hakkas mulle tunduma, et ehk oleks huvitav, kui raamat koosneks kolmest allosast, mis kokku vastaksid umbes disjunktsiooni töesupiirkonnale tunnuste 'tuntakse' ja 'on olemas' järgi:

1) vanasõnad, mis on tuntud ja ka tegelikult olemas;

2) vanasõnad, mis pole küll tuntud, kuid siiski olemas;

3) vanasõnad, mis on küll tuntud, kuid mida kummati pole olemas. (4. kombinatsioonist –

vanasõnadest, mida ei tunta ja mida pole ka olemas – oli juba väga problemaatiline näiteid leida.)

1. allosa pidi andma eesti vanasõnade "edetabeli" alates kõige produktiivsemaist tüüpidest kuni nendeni, millest arhiivimaterjal on kuni 20 autentset üleskirjutust. See edetabel mõneti muudetud ja täiendatud kujul leidub praeguseks "Eesti vanasõnade" IV köites väljaande 4. lisana (lk. 499-514).

2. allosa pidi tooma näiteid ütlustest, millest igauks on arhiivis esindatud üheainsa üleskirjutusega, kuid nende ainsate kirjapanijad on igati usaldatavad ja tekstid ise vastavad oma vormitunnustelt eesti vanasõnade poeetilisele konditsioonile. Tekstivalimid pidi esitama Eesti maa- ja kihelkondade traditsioonilises järjestytes: Virumaa (Vaivara→Jõhvi→Iisaku→Lüganuse ...) →Järvamaa→Harjumaa→Läänemaa→...

3. allosa pidi pakkuma valiku tuntumaist pseudovanasõnadest, st. sellistest, mille kogu esinemus arhiivi- ja trükitekstides taandub ühele kindlale algallikale ja too algallikas ise on kindlasti või tõenäoliselt mittefolkloorne. Selle allosa materjal pidi antama nende algallikate kaupa umbkaudses kronoloogilises järjekorras.

1. ja 2. ning 2. ja 3. allosa vahel pidid hakkama paiknema "lüüriilised kõrvalepõiked". Esimene neist pidi andma põgumärkmeid vanasõna mõiste, selle lühida ja täpse defineeritavuse, samuti vanasõna ja teiste folkloorižanride kokkupuudete kohta. Teine vahepala pidi juhtima tähelepanu vanasõnafondi zipfilikule sagedusjaotusele, mida juba nimetasime, ning sellele, et vanasõnade üldiselt diskreetes tüpoloogiapildis leidub teisalt ka koherentseid ainesülemeid, suuri "orgaanilisi molekule", milles

on võimatu otsustada, kus lõpevad "ühe vanasõna" variandid ja algavad "teise vanasõna" omad või mitu "eri vanasõna" sülemis üldse sisaldub.

Pealkirjaks panin oma üllitisele *in spe* "Laustud sõna lagub" – see on üks valdavalt saaremaise levikuga vanasõna ("Eesti vanasõnades" nr. 11106), mis tähendab seda, et jutt või info, mis on kord kellelegi välja räägitud, kipub üha edasi ja edasi levima.

Läks kiireks nagu ikka, ruumi kippus nappima nagu ikka, kuid sain käsikirja siiski töösse antud ja jäin heas usus uut aastat ootama. Vist kuskil 1974. a. sügistelvel ütles keegi toimetuse töötajaist, et selle numbriga kohale on paraku kerkinud väike pilveke. Kust pilvekesed tulid ja mida nad endast kujutasid, oli tollal pikemata selge. Pilveke paisus kiiresti, muutus pahaendeliselt mustaks ning siis hakkas tuld ja tõrva sadama. Mind kuhugi vestlema ei kutsutud, kuid Jüri Ojamaal oli kuuldavasti suuri pahandusi ja ühel heal päeval (vist juba 1975. aasta hakul) ütles ta masendatud näoga, et SEALT on tulnud korraldus number keelustada ja makuleerida. Eksekutsiooni põhjenduseks olid väidetavasti toodud umbes sellised momendid: materjali serveering on liiga teaduslik, mittepopulaarne ja lugemiseks ebamugav; väljaande kasvatuslik väärtus on küsitav ja tsiteeritud vanasõnatekstid sisaldavad süüdsusetuid väljendeid; vist oli mingi notiits ka numbriga lõpu leiduva bibliograafia kohta.

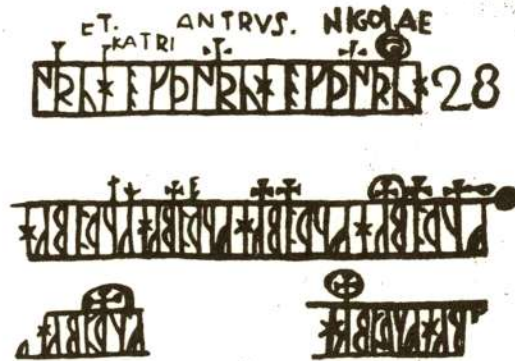
Juhtunust sai filoloogilistes ringkondades mõneks ajaks üsna terav huvi- ja kõneaine ning selle ümber korjus mitmesuguseid folkloorseid motiive (et asi on läinud Moskva viälja, otsustatud lõplikult NLKP Keskkomitees ja otsustajaks on olnud isiklikult sm. Andrei Kirilenko jms.), samuti spekulatsioone selle ümber, kust ja kellelt lähtus alginitiativ, kas minu töö mainitud pahad küljed olid kaasuse tegelikuks põhjuseks või ainult ajendiks, mis võimaldas kellelegi kellelegi "ära teha" jne.

Muidu läks kõik, nagu pidi minema.

|75 «LOOMINGU» RAAMATUKOGU 1/2

LAUSTUD SÕNA LAGUB

VALIK
EESTI
VANASÕNU

"Laustud sõna" 25-tuhandeline tiraaž makuleeriti; parkümmend või sadakond eksemplari sellest läks siiski ka ilma rändama ja raamatukesest on praeguseks saanud bibliofiilne haruldus. "Loomingu" Raamatukogu" 1975. a. tegeliku esimese topeltnumbrina anti mõningase paratamatu hiline misega välja V. Ivanovi "Niidermaad", misjärel taas sügenes folkloorseid motiive, nagu oleksid mõned tellijad oma "Niidermaadest" leidnud sinna eksikombel sisse traaditud lehti mingite taevast teab kust pärit eesti vanasõnadega. Mulle maksti silmaga pilgutamata viälja kogu lubatud honorar – veidi üle 400 rubla, kui ma õigesti mäletan – ja see oli minu jaoks tollal hiigelraha (u. 4 kuu palk). Kõik pooled olid rõõmsad ja rahul ning elu läks oma rada edasi.

Hiljem, aastate järel kerkis viälja ja jäi valdavaks vägagi usutav hüpotees, et minu töö ja selles leiduvail vanasõnadel polnudki kogu looga midagi pistmist, vaid numbriga keelustamise ainuke tegelik põhjus oli selle lõpu leiduv "Loomingu" "Raamatukogu"

seniste numbrite koondbibliograafia, mis lisati tavapäraselt iga aasta esimesele numbrile ja kus "Laustud sõna" valmissaamise hetkel viimset korda figureerisid kirjed selliste asja ja ägedalt pahaks läinud autorite nimedega, nagu Aleksander Solženitšon, Anatoli Kuznetsov jt. Selle laustu kirjutamise eel peetud konsultatsioonide põhjal on mulle kummati hakanud tunduma, et ka viimane oletus pole ikkagi päris adekvaatne ja täpne. Milliste sammude ja milliste dokumentide alusel kõik toonane tegelikult toimus, seda pole ma võimeline omal jõul viälja selgitama.

Tsensusuuri järgseil aastatel on H. Rajamets ja mõned muud head inimesed paaril korral tõstatanud "Laustud sõna" taasavaldamise küsimuse. Kuna kõik ülalräägitud toimus nii lõpmata ammu ja kuna liiati meie jm. rahvaste vanasõnu on Eestis viimastel aastakümnetel publitseeritud suurusjärgu võrra enam kui muud folkloori, pole ma aga sõندانud ilmutada selles suunas oma poolset agarust.

TEINE KÕRVALEPÕIGE: TÜÜPIDEST JA VARIANTIDEST

Võib tekkida küsimus, millises hulgalises vahekorras on «ühevარიანდილეს» vanasõnad ning «supervanasõnad» mingis loomulikus repertuaaris. Kui otsustada taas arhiivi põhjal, siis näib, et sinne jaotusseade on täiesti analoogiline sõnade sagedusseadega loomulikus tekstis, s. t. vastab lingvistikas tuntud nn. Zipfi reeglile. Selle reegli järgi on eri sõnade arv leksikonis ja sõnede (s. o. sõnatäri) arv, v. k. словоупотребление) arv loomulikus tekstis umbes sellises jaotusseades nagu ülelema maalaldate arv ja nende valduses olevate tiinude arv omaaegsel Tsaari-Venemaal: ühelt poolt üpris väike arv suurlatüundume, teiselt poolt tohutu mass väikekohaomanikke, nende vahel keskmine hulk keskmikke. Niisiis, lõviosa vanasõnadest kui vanasõnatüüpidest, kui eri vanasõnadest, kui «talukohtade üldarvust» moodustub ühevარიანდილეს «kehvikute» arv. Vanasõnade kui variantide, kui üksiktekstide, kui «tiinude» lõikes seevastu on «suurvanasõnade» üleolek määratu: nii näiteks on käesolevas valimikus esitatud 1030 «väikevanasõna», igaks ühe variandiga, teisalt on vaja võtta ainult kolm «supervanasõna» meie «edetabeli» algusest, et saada juba sellest suuremat variandihulka.

Vanasõnade kui üksiktekstide (s. t. variantide) arv arhiivis on põhimõtteliselt absoluutse täpsusega kindlaks määratav. Sedasama ei saa aga kuidagi öelda eri vanasõnade (s. t. vanasõnatüüpide) hulga kohta. «Vanasõnatüüp», niisamuti kui «laulutüüp», «jututüüp», jne., on folkloristlik abstraktsioon ning teatava vanasõnatekstide massiivi jaotamisel «eri vanasõnadeks» me võime kasutada kas rangemaid või lödvemaid piirifluskriteeriume. Esimesel juhul saaksime mõnevõrra suurema hulga vanasõnatüüpe, teisel juhul kujuneks keskeltäbi variandirikkamaks iga vanasõnatüüp omaette. Niisugune võimalus tekib seetõttu, et vanasõnad ei ela sugugi mitte parasjagu hõredasti, igaks selgesti eraldi ja omaette. Eriti nendes temaatilistes piirkondades, mis pidevalt ja pikka aega on vanasõnade huvifookuses seisnud, võib traditsioon olla otse

näpp-näpult üles otsinud kõik mõeldavad kujundid ja grammatilised vahendid teatava mõiste või idee väljendamiseks. Sellistel puhkudel on vahel väga raske määratleda, kus lõpeb üks vanasõna ja algab teine, sest üleminek nende vahel võib olla peaaegu sujuvalt aste-astmeline.

Siinne väljajanne järgib eesti vanasõnaarhiivis käibivaid tüpoloogiatavasid, mis on mitmel põhjusel küllalt «kiitsad» või «hakkivad»: meil on suhteliselt palju tüpoloogilisi üksusi, iga tüüp on aga suhteliselt väike. Nii näiteks peetakse eri vanasõna(tüübi)ks iga üksikteksti järgmises kolmes näitesarjas:

(1) [ehtsaid
tekste]

Parem varblane peos kui tuvi katusel u. 90
Parem üts varblane käen kui kümme aidsaiban 1
Parem varblane laua peal kui tui räästas 2
Parem figanõ peoh ku mõtus ossa pääl 20
Parem fihane kofis kui metsis oksa peal 6
Parem varblane kofis kui kümme katusel 3

u. 120

(2)

Kuidas lind, nõnda laul u. 155
Igal linnul oma laul u. 120
Kudas linnul häält, nõnda ta laulab 2
Igal linnul on oma viis kuni 8
Ige lind laulab oma muodi 1

u. 285

(3)

Parem kodu koorukesed kui võileib võörsil u. 90
Parem oma sool-leib kui võera võileib 1 v. 2
Parem silk-leib kodu kui veileib vierasis 2
Parem on oma agane kui võöra selge leib u. 5
Parem uma leib ku võöra vatsk 1

“KAS MA TÕESTI EI TEA SEDA?”

MAIA RANDMA

terminoloog

Kirjutatu ei pretendeeri süvaanalüüsi nimele, pigem suunab raamatukogutööd käsitlevatest kirjutistest ja dokumentidest tehtud nopete varal tähelepanu laialt levinud keeelistele väärtarvitustele. Need on käibele läinud enamasti massimeediavahendite (televisioon, raadio, ajakirjandus), samuti ametiasutuste kantseleiliku keelepruugi tõttu, olles muutunud meile omaseks, ainuvõimalikuks ja isegi armsaks. Tekste lugedes tundub, nagu oleks väär keeletarvitust, sõna, lauseehitust, stiili jm. lausa võimatu vältida, niivõrd juurdunud on need meie igapäevakeeles.

Vaatluse alla on võetud “Eesti Rahvusraamatukogu seadus”, 22. aprillil 1994. a. “Kultuurilehes” ilmunud “Eesti kultuuripoliitika kontseptsiooni” projekt (raamatukogude lõik) ja ajakiri “Raamatukogu” nr. 2/1994.

Terminoloogilisest seisukohast on ebaõnnestunud mõiste *teavik* defineerimine (Rahvusraamatukogu seadus § 8): “Teavikuks ... loetakse teabeallikat, mis sisaldab teavet ...”, kus on tegemist tautoloogiaga, s. o. mõistet selgitatakse iseenda kaudu. Õige oleks *teavikut* defineerida kui “mistahes materiaalset objekti, millele on talletatud infot (trükis, foto, plaat vms.)”. Ebamäärane on *teaviku* kasutamine lauses “Soome suurimad KIRI kasutajad on Joensuu ja Hämeenlinna raamatukogud (kummaski u. 475 000 köidet e. 160 000 teavikut)” (RK 2/1994 lk. 8), kus lugejale jääb segaseks arvestusüksuste *köide-teavik* suhe.

Keeleliselt on ju *teavik* küllalt õnnelik leid kokku võtmaks kõiki infokandjaid, mida raamatukogu sisaldab ja hangib. Samas on terminoloogid püüdnud visalt juurutada ka samatähenduslikku *raati* (raat-raadi, fikseeritud terminoloogiakomisjoni protokolliga nr. 48 1988. aastal), kasutades seda sõnasetustes paralleelselt *teavikuga* peatselt ilmuvas raamatukogusõnastiku kahes esimeses vihikus “Kataloogiterminid” ja “Raa-

mat. Raamatukogu”. Eks tulevik näitab, kumb neist sõnadest osutub terminina elujõulisemaks ja vastuvõetavaks.

Laialt on levinud *alane* tarvitamine, kuigi see ei anna põhisõnale (-mõiste) midagi juurde, ei laienda ega täpsusta seda. Vastupidi, *alane* lisamisega muutub mõiste hoopis laiavalgukaks. Eesti keeles öeldakse lihtsalt õigus-, ajaloo- ja politoloogia-kirjandus, mitte õigus-, ajaloo- ja politoloogiaalane kirjandus (Rahvusraamatukogu seadus § 10 p 3) või eestikeelne informaatika tarbekirjandus eestikeelse informaatikalase tarbekirjanduse asemel (RK 2/1994 lk. 11), kusjuures *alane* on kirjutatud kord kokku, kord sidekriipsuga. Ebamäärane on ka Rahvusraamatukogu seaduse § 9 p 4 kasutatud *vastavaalane*.

Ikka kiputakse *tööd teostama* või *kontrolli läbi viima* lihtsa *töötamise* või *kontrollimise* asemel. Näited leidsid RKs (2/1994 lk. 11) ja “Kultuurilehes” (22. 04. 1994 lk. 22): “Töö teostatakse raamatukogudevahelise ühisprojektina ...” või “Raamatukogude üldist juhtimist teostab ...” Rahvusraamatukogu seaduses (§ 17 p 5) tähendab “sisekontrolli läbiviimise kord” lihtsalt “sisekontrolli korda”.

Üsna häiriv on *läbi* tarvitamine eessõnana, mis viimasel ajal tundub kuuluvat eriti peene ja kauni väljendusviisi hulka. Nii vaadeldakse “... liigitamise ja märksõnastamise mõningaid aktuaalseid küsimusi *läbi* vastava erialase töögrupi tegevuse” või raamatukogude inforessursside lülitamine toimub “... rahvusvahelisse kasutusse *läbi* sihtotstarbeliste koostööprogrammide” (“Kultuurileht” 22. 04. 1994, lk. 22), samal ajal kui eesti keelele omane “... muuta *laulu läbi* lahkemaks nii ennast kui teisi” (RK 2/1994 lk. 7) kõlab palju paremini.

“Eesti kultuuripoliitika kontseptsiooni” projekti raamatukogusid käsitlevas osas leidub mitmeid sisutu

ütlemisviisi, suur- ja väiketähe, jutmärkide ning mitmuse väärtaarvitamise näiteid. Olgu neist mõned esitatud küsimustena, et eksimus ilmekalt esile tuleks. Leheküljel 22 (“Kultuurileht” 22. 04. 1994) on juttu *vajaduste arendamisest*. Kuidas toimub vajaduste *rahuldamine*, on peaaegu mõistetav, aga mis on vajaduste arendamine, seda küll hästi ei taipa. Mitu raamatukogu on Teaduste Akadeemial, Tartu Ülikoolil, Tallinna Tehnikaülikoolil ja Pedagoogikaülikoolil, et tekstis kasutatakse mitmuse – raamatukogud? *Hoiuraamatukogu* pole veel olemaski, aga juba kasutatakse kontseptsiooni tekstis tema nimetust suure algustähena. Miks, jääb selgusetuks. *Teadusraamatukogud* ja *Rahvaraamatukogude* mitmuslik vorm on lause keskel reeglivastasel suure algustähena (pole ju tegemist asutuse täieliku nimetusega), samas *univer-saalraamatukogud* ja *erialaraamatukogud* on (ja õigesti) kirjutatud väikese algustähena.

Lootusetult on segamini mõistete *informatsioon* ja *teave* kasutamine. Ustus Agur selgitab om kirjutises (“Sirp ja Vasar” 1976. nr. 39, lk. 5), et informatsioon ja teave ei ole absoluutsünonüümid. Ta kirjutab: “Informatsioon on väga laia ja üldise sisuga teadusmõiste”, teave aga “informatsioon inimesele üldarusaadaval kujul – loomuliku keele tekstina, arvudena või joonistena esitatud info”, tuues teabe näitena päevauudised, aadressid, hinnakirjad, sõiduplaanid, ilmateated jm. “üldise sisuga informatsiooni”. Seda erinevust tasuks nende kahe mõiste tarvitamisel ka arvestada.

Ehk piisab nendest näidetest, et vangutada nõutult pead ja sõnada: “Kuidas siis küll nii, ma ju ometi tean seda kõike!” Tundub aga, et teadmine ei tähenda alati tegemist. Seepärast vaadeldgem oma sõnaseadmist natukene kriitilisemalt ja kogu eneseväljendamine subjekti ladusamalt.

TUBLISTI TEAVET TILLUKESES TEOSES

Anne Valmas. Kodutanumast kaugemal : Valimik artikleid väliseesti kultuurist. – Tallinn : Autori kirjastus, 1994.

Mäletan hästi 1988. aasta detsembris Toompeal Fr. R. Kreutzwaldi-nimelises ENSV Riiklikus Raamatukogus toimunud eesti pagulaskirjanduse suurnäitust, kus asjahuvilised raamatukogu sulgemis-minutini ahmisid lugeda seni nägemata teoseid. Juba aasta varem oli teoks saanud Karl Ristikivi juubelikonverents. Niisiis võis Eestis lahti minna eksiilkirjanduse uurimine, kuigi uurijaid oli algul ühe käe sõrmedel üles lugeda, kirjandus ise aga ulatuslik ja tundmatu. Nii oleme möödunud poole tosina aasta jooksul väliseesti kirjandusega tuttavaks saanud loodetust vähem. Alles 1991. aastal ilmus kolme autori 100leheküljeline lühiülevaade, mille sissejuhatav peatükk oma pealiskaudsuse ja andmevaesusega on mind mitu korda kiruma ajanud.

Üllataval kombel oleme kõige kaugemale jõudnud väliseesti näitekirjandusega tutvumisel, mille kohta on ilmunud kaks raamatut: Ants Järve "Väliseestlaste teater ja draama" (1991) ja sarjas "Eesti pagulaskirjandus" Piret Kruuspere "Näitekirjandus 1944–1992" (1994). Kahjuks ei tuldud seejuures toime järjekordse Tartu ja Tallinna vahelise vaenu-puhanguta. Võib-olla on minu järeldus liiga subjektiivne, kuid igatahes tundub Piret Kruuspere arvustus A. Järve raamatu kohta (vt. "Keel ja Kirjandus" nr. 2, 1992) oma liigse norimisega ebamõistlikuna.

Tahtsin alustada sellest, et Anne Valmase väliseesti kirjandust tutvustava raamatu "Kodutanumast kaugemal" järele on suur vajadus. See sobib abiraamatuks nii üliõpilastele kui raamatukogudele ning peale selle on üpris mõnus lugeda ka niisama kirjandushuvilistel. Teaduste Akadeemia Raamatukogu väliseesti kirjanduse osakonna juhataja Anne Valmas on mõnigi kord ajakirjanduses sõna võtnud eesti pagulaskirjanike kohta. Tal on nende hulgas isiklike tuttavaid ning ta orienteerub hästi nii väliseesti kirjanduses, kui kogu väliseesti kultuuri probleemistikus.

Kogumikus "Kodutanumast kaugemal" on ta lugejatele pakkunud kaheksa väliseesti kirjaniku lühiportreed: Märt Raud, Bernard Kangro, Ain Kalmus, Peeter Lindsaar, Gert Helbemäe, Rutt Eliaser, Arved Viirlaid ja Elin Toona.

Nende kirjanike tuntus on erinev: B. Kangro on endast palju kirjutanud, ka on olemas K. Ristikivi lühimonograafia Kangrost (1967), Arvo Mägi on kirjutanud lühimonograafia Gert Helbemäest (1968) ja Helmi Eller Ain Kalmusest (1986), teistest on vähem teada. Kuid enamasti on A. Valmasel ütelda ka omalt poolt midagi uut ning kõigi vaadeldud kirjanike kohta on ta esitanud nende raamatute bibliograafia, mis viljakate kirjanike (B. Kangro, A. Kalmus, A. Viirlaid) puhul kulub hädasti ära, sest egas igal raamatukogul või kirjandussõbral ole riuilil kallist rohelisekaanelist bibliograafia- ja biograafiakogumikku "Eesti kirjakuulutaja eksiilis". Peale selle leidub A. Valmase raamatus kaks ulatuslikku bibliograafianimestikku kirjastuste "Orto" ja Eesti Kirjanike Kooperatiivi poolt välja antud raamatutest. "Orto" toodangu bibliograafia kulub ära isegi neile, kel on olemas "Eesti kirjakuulutaja ...". Nimestikus on kirjatatud raamatud jagatud mitme rubriigi vahel ("Ortol" on palju tõlkteoseid) ning trükisõna ajaloolise protsessi jälgijatel nõuab A. Valmase raamat vähem aega kui B. Kangro väljaanne.

Kõige rohkem uut infot leidsingi ma ülevaateartiklist "Edukas ja kõmuline "Orto"", sest paljud siin teada antust ilmub A. Valmase raamatus Eestis esmakordselt. Leidub isegi anekdootlik lugu kõige nooremast sõnaraamatu autorist, plikatirtsust Viia Laurist, kuigi A. Valmas on sedagi edastanud akadeemilise tõsidusega (lk. 32) ega luba meil naerda. Kirjanik Raimond Kolk naeris seda jutustades küll mõnusasti ning ootas samasugust reageeringut ka teistelt. Ent eks akadeemiline stiil kohusta, Raimond Kolk on aga tuntud humorist.

Kenasti kokkusurutud ning täpseid andmeid leiab lugeja ka Eesti Kirjanike Kooperatiivi arengukäigu kohta, "Eesti Päevalehe" kujunemisloost ning Henrik Visnapuu nimelise Kirjandusfondi auhinna jagamisest. Hea on seegi, et A. Valmas on juhtinud tähelepanu kahele H. Visnapuu nimega seotud auhinnale ning vastavad laureaadiid eraldi nimestikesse paigutanud. Kaugel Austraalias, Sydney äärelinnas asuv Eesti Arhiiv tundub

Soome lahe kaldal peaaegu müstilise nähtusena, aga A. Valmas on tutvustanud ka selle loojat doktor Hugo Salasood ning esitanud põhiandmed arhiivi kohta.

Mälumängijad ja muud rekordite otsijad saavad kogumikust "Kodutanumast kaugemal" hõlpsasti teada, et "Välis-Eesti", esimene eestikeelne ajaleht Rootsis, hakkas ilmuma 26. oktoobril 1944, et kirjastus "Orto" alustas tegevust 1944. aasta juulis, et esimene paguluses ilmunud originaalteose esitrükk oli B. Kangro luuletuskogu "Põlenud puu", mis ilmus 1945. aasta juunis, et "Tulimulla" I. number ilmus 20. juunil 1950. Et "Orto" kirjastuse tegevus lõppes 1973. aastal, kui 3. aprillil suri selle tegev-direktor Andres Laur, et "Orto" viimane raamat oli "Suure Piibli" kordustrükk ning Eesti Kirjanike Kooperatiivi viimaseks väljaandeks kujunes Arved Viirlaiu novellikogu "Saatuse sõlmed" (ametlikku teadet selle kirjastuse seismajäämisest pole küll veel tulnud, kuid selle edasikestmise perspektiivid sama hästi kui puuduvad).

Kuid tegijal juhtub mõndagi ning päris ilma eksimusteta pole ka A. Valmase kogumik. Trükivigu leidub vist igas raamatus, kuid esineb ka mõningaid muid viperusi. Helmut Tarand kasutas oma pseudonüümiga vokaalharmooniaga nime Rävälä (lk. 27, 28), Valve Saretoki abielunimi on Ristkok (lk. 41). Küllap ka lk. 63 on auhinnaasaaja ikkagi Valev Uibopuu, lk. 27 peaks R. Kolga raamatu nimena esinema "Uskmatu Toomas" ja lk. 26 I. Ivaski luuletuskogu pealkiri peaks olema "Elukogu". B. Kangro on oma esseeraamatus pealkirjana kasutanud kahte varianti, kuid bibliograafilised kirjed tehakse teadupärast tiitellehe järgi ning nii peaks 1978. aasta kogumiku pealkiri olema "Äitsmemehi ja pärli-püüdjad". Keerukam on lugu Ain Kalmuse 13. sajandit kujutavate romaanidega: tiitellehel on ju pealkirjad laotud versaalis, romaani "Toone tuuled üle Maa" tekstis esineb *Maa* ja *maa* läbiseigi. Küsisin seda asja järele ning ta vastas, et tema soovis siiski *Maa* kirjutada suure tähega, kuid trükiladujad pole seda silmas pidanud ning korrektuuriparandusi ei olnud võimalik teha. Asi seisab selles, et

eesti hõimud 13. sajandi algul ei kasutanud veel endi ega oma maa kohta Eesti nimetust, vaid käibel oli ainult Maa ja maarahvas. *Eestlaste* nime hakkasid kõigepealt kasutama naaberriigid. Niisiis võiksid kõik Ain Kalmusest kirjutajad jätta meelde, et õige oleks kirjutada "Jumalad lahkuvad Maalt" ja "Toone tuuled üle Maa", ning vastavatest raamatutest uustrükkide avaldajatel tuleks korrigeerida teksti ning seal vajalikes kohtades kasutada suurt algustähte. Ain Kalmuse puhul on juhtunud veel üks viperus: mujal on "Tuliste vankrite" tegevusajaks määratud 1. ja 2. sajand pKr. (peategelase Polykarpose surmaaega pole küll täpselt teada, kuid see oli umbes 156. a. pKr.), A. Valmas on lk. 97 paigutanud sündmused 8. sajandisse. Lk. 41 leidub tõlkija Harry Ingelman(n)i kohta liiga lohutu teade, et "puuduvad täpsed eluloolised andmed". ("Eesti kirjarahva leksikonis" on põhilised andmed siiski kirjas, kuid mainitud teatmeteose ilmumine on hakanud venima ning vist isegi kirjastuse "Eesti Raamat" direktor ei sõanda kindlat ilmumisaega välja kuulutada.)

Nils Ferlini luuletuskogu puhul tahtnuks bibliograafiaska näha koostaja ja tõlkija Arno Vihalemma nime. Paljude taastrükkide puhul on A. Valmase bibliograafiates märgitud, mitmenda trükiga on tegu, kuid vahel on lepitud märkusega "kordustrükk". Olukord on siin keeruliseks kujunenud Nõukogude kirjastuspoliitika tõttu, mis ei tunnustanud ega võtnud arvesse välismaal ilmunud trükke, ning nii on eesti populaarsete klassikute uustrükkid tihti nummerdatud valesi ja trükke on tegelikult rohkem, kui vastav arv tiitellehe pöördel või mujal näitab. (Selle probleemiga on maadelnud ka "Eesti kirjarahva leksikoni" toimetuse ning selleski teatmeteoses võib leiduda mõni puudujääk, sest kõiki raamatuid ei saanud näha ja bibliograafiates esineb kahjuks lünki just trükkide ja tõlgete registreerimisel.) Kuid A. Valmase raamat on sedagi tööd edasi viinud ning tulevikus on suureks lootuseks Endel Annuse bibliograafiaraamatute kõikide köidete ilmumine.

Oskar Kruus

RAHVUSRAAMATUKOGU SISEKUJUNDUSEST

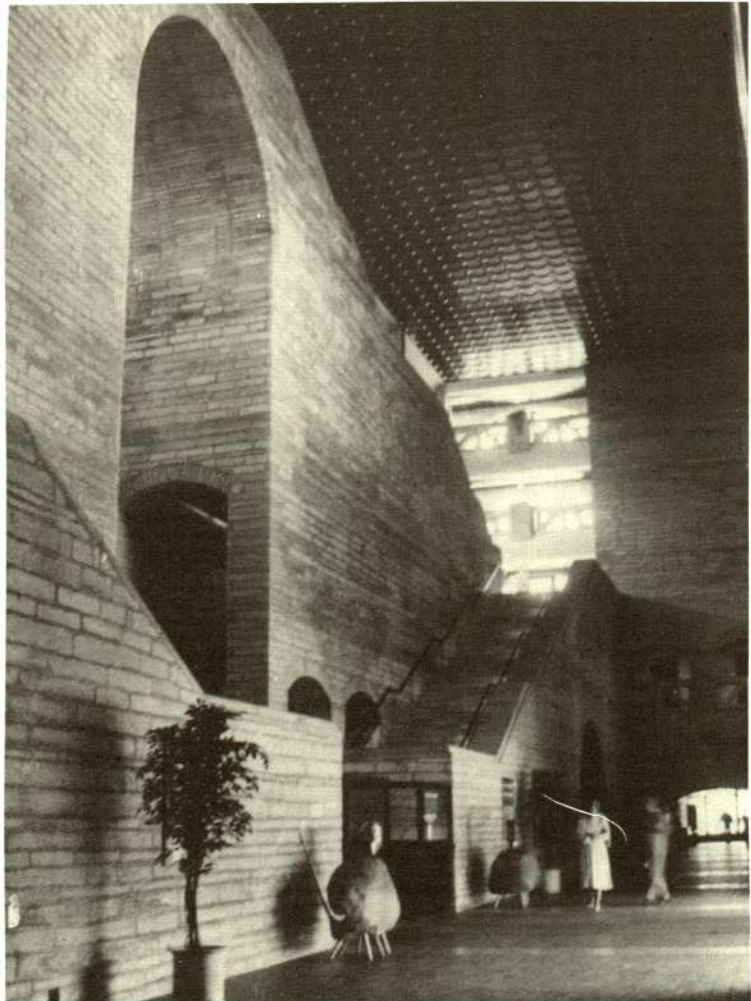
Vastuseks Ants Juskele*

Raamatukogu sisekujundusprojekti koostamine erineb oluliselt teistest taolistest töödest. Funktsioonist lähtuvalt tuleks raamatukogus lugejale pakuda maksimaalselt head tingimused, kuid ära ei tohi unustada ka teenindajat - raamatukogutöötajat. Märkimisväärset osa etendab siin aga ehitamise kvaliteet ja ehitusmaterjalide valik antud aja hetkel.

Rahvusraamatukogu ehitamisel näis algul, et on nii tahet kui raha kauni maja saamiseks. Tegelikult kulges kogu see töö väga vaevaliselt.

Sisekujundusprojekti koostamisel määras palju maja üldine arhitektuur - Raine Karbi projekt oma lihtsa, ametliku

vormi ja äärmiselt kaine tehnoloogilise plaaniga. Mulle meeldib see maja siin Kaarli kiriku vahetus läheduses. Püüdsin maksimaalselt arvestada olemasolevaid võimalusi ning materjale. Siseviimistlusmaterjalide ostmiseks valuutat ei eraldatud, kõik kodumaised võimalused said läbi arutatud ja analüüsitud koos arhitektiga. Tihe kontakt oli tehastega. Näiteks valmistati meile Keraamika-tehases üsna rahuldav põrandaplaadi näidis. Kui see plaat viimasel hetkel lõpuks ehitusplatsile jõudis, oli tulemus teine, enam polnud aga aega sellest loobuda. Oma "oskusi" plaatide põrandalepanekul näitasid seejärel ehitajad. See on vaid üks näide, kuid selliselt

* vt. RK nr.1, 1994

mööbli valmistamisel oli "Standardis" probleemiks hall peits. Minu soov oli, et üks osa lugemissaale oleks heleda, teine osa halli viimistlusega, kuid hallist sai õige peitsi puudumise tõttu must. Lõpptulemuseks on aga nihe üldises värvigammas.

Lugejakorrustel on saanud kriitika osaliseks valatud klaasplokkidega alumiiniumvaheseinad. Kunstikriitikud on nimetanud neid isegi plekkseinteks, mida nad loomulikult pole. Projekti järgi pidid peatrepp ja lugemissaalid olema avatud, mis oleks kindlasti kogu interjööri palju juurde andnud, kuid kahjuks tuletorje-eeskirjad seda ei luba.

Mis puutub kunsti siin majas, siis minu arusaamad sellest on küll pisut teistsugused kui kunstikriitikul. (Aga kritiseerimine on viimase leib.) Oma head taset on näidanud mitmed tublid kunstnikud, kelle teosed on haakunud maja üldisesse arhitektuuri: peenestundeline Rait Prääts, humoorikas ja nalja viskav (kohati ironiseeriv) Mare Mikof, monumentaalne ja askeetlik Heino Mäelt, oma altari leidnud Enn Põldroos, tõeline sepp Taivo Linna ja naiselik Maire Morgen-Hääl.

Julgen arvata, et Rahvusraamatukogu maja sellisena nagu ta meil käes on, meeldib lugejale tööpaigana ning paljudele teistele kasvõi lihtsalt mõnusa kohtumispaijana.

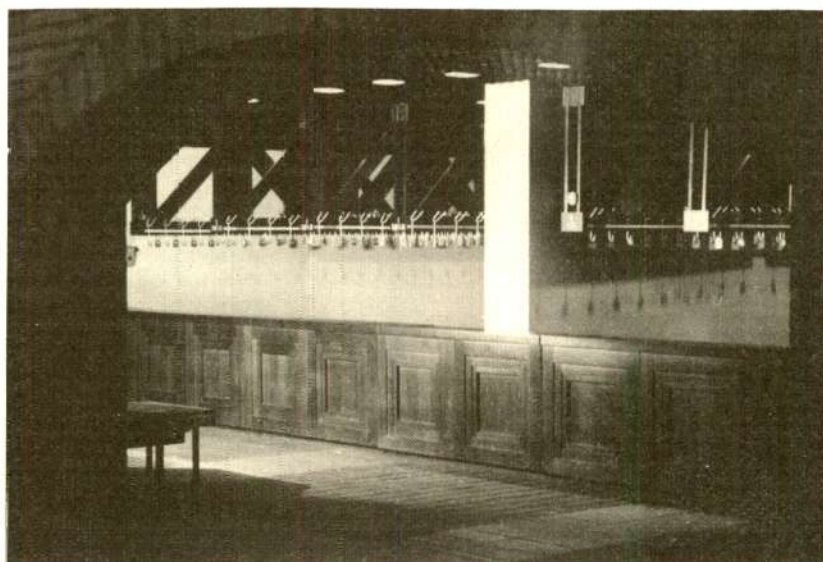
Niimoodi on sündinud üks objekt oma ajas, oma puuduste ja oma voorustega. Ärgem unustagem, et raamatukogu ei saa iialgi valmis, sest ta areneb ja muutub koos ajaga.

Sulev Vahtra

ehitaja poolt pealesunnitult, mis tuli kõik kuidagi alla neelata, oli rohkemgi. Sellest, mis silmaga näha, on välja kasvanud vale arusaam, et ju see sisekujundaja nii tahtiski. **Ei tahtnud.**

Sisekujundusprojekti koostamisel konsulteerisin raamatukogutöötajatega - Anne Valmasega ja, tehnoloogia poole pealt, Mihkel Reialiga. Tänu Ivi Eenmaale käisin Soomes ja Taanis, et oma silmaga näha head raamatukogu seestpoolt. Nendelt reisidelt jäi meelde kujunduses kasutatud lihtne, kvaliteetne ja praktiline materjal ning erakordselt ostarbekas mööbel. Soomes näiteks on spetsiaalne, juba traditsioonide ja kogemustega raamatukogumööbli tööstus.

Rahvusraamatukogu lugemissaalide

Fotod Teet Malsroos

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU SEADUS

Vastu võetud 13. aprillil 1994.*

I peatükk.

Üldsätted

§1. Käesolev seadus määrab kindlaks Eesti Rahvusraamatukogu (edaspidi Rahvusraamatukogu) tegevuse rahvus- ja parlamendiraamatukoguna.

§2. Rahvusraamatukogu on riiklik raamatukogu- ja infoorganisatsioon, mille eesmärk on infoühiskonna põhimõtetest lähtudes rahvuslike kultuuriväärtuste ja inforessursside kogumise, säilitamise ja kättesaadavaks tegemise kaudu kaasa aidata Eesti Vabariigi ja iga inimese arengule.

§3. Rahvusraamatukogu hooned, fondid, andmebaasid ja muu vara on riigi omand.

§4. (1) Rahvusraamatukogu juhindub oma tegevuses käesolevast seadusest, muudest õigusaktidest ja UNESCO soovitustest rahvus- ja parlamendiraamatukogudele.

(2) Oma tegevuse korraldamisel on Rahvusraamatukogu iseseisev, kui-võrd käesolev seadus või muud õigusaktid seda ei piira.

§5. Rahvusraamatukogu on avalik-õiguslik juriidiline isik.

§6. Rahvusraamatukogu seisab eemal erakondlikust tegevusest.

§7. Rahvusraamatukogu ruumides on keelatud korraldada demonstratsioone, pikette, paraade ja muid avalikke meeleväljendusi, samuti hoida nähtaval kohal lippe, loosungeid, plakateid jms., mis reklaamivad mõnd poliitilist parteid, organisatsiooni, liikumist või nende poliitilisi taotlusi.

§8. Teavikuks käesoleva seaduse tähenduses loetakse teabeallikat, mis sisaldab teavet tekstilisel, graafilisel või audiovisuaalsel kujul.

II peatükk.

Ülesanded

§9. Rahvusraamatukogu ülesanded rahvusraamatukoguna on:

1) eesti keeles ja Eestis ilmunud teavikute ning Eestit käsitlevate või Eesti kohta informatsiooni sisaldavate teavikute komplekteerimine, alatine

säilitamine ja üldkättesaadavaks tegemine;

2) Eesti riikluse, majanduse ja kultuuri arenguks vajalike teavikute võimalikult universaalne komplekteerimine ja üldkättesaadavaks tegemine;

3) rahvusbibliograafia koostamises osalemine; teadus- ja erialaraamatukogudes olevate trükiste koondkataloogide, riikliku registratsiooni-bibliograafia ning Eesti trükitoodangu statistika koostamine ja avaldamine; trükitoodangu- ja raamatukogustatistika rahvusliku keskusena tegutsemine;

4) raamatute järjenumbriga rahvusvahelise süsteemi (ISBN) ja perioodiliste väljaannete järjenumbriga rahvusvahelise süsteemi (ISSN) rahvusliku agentuurina tegutsemine;

5) teadusuuringud ja arendustegevus raamatukogunduse, bibliograafia, raamatuteaduse ning informaatika alal ja nendega piirnevates valdkondades, kõikide raamatukogude vastavaalane nõustamine, samuti osavõtt rahvusvahelistest ja riiklikest arengu- ja koostööprogrammidest.

§10. Rahvusraamatukogu ülesanded parlamendiraamatukoguna on:

1) Riigikogu liikmetele, Riigikogu Kantseleile, Vabariigi Valitsusele, ministeeriumidele ja Riigikantseleile vastavalt nende tellimustele informatsiooni hankimine, säilitamine, töötlemine, analüüsimine ja kättesaadavaks tegemine ning teavikute koostamine ja kirjastamine;

2) lugejateenindus parlamendihoones;

3) õigus-, ajaloo- ja politoloogialase kirjanduse, samuti muude ühiskonnateaduslike teavikute ning õigusaktide komplekteerimine ja andmebaaside loomine riikliku infovajaduse tarbeks;

4) Riigikogu arhiivi pidamine arhiiviseaduse ja Riigikogu Kantselei poolt sõlmitavate lepingute kohaselt;

5) Eesti õigusbibliograafia koostamine ja kirjastamine;

6) Eesti Vabariigi ametlike väljaannete registreerimine ja ametlike väljaannete vahetamist käsitlevate välislepingute täitmine õigusaktides kehtestatud korras;

7) rahvusvaheliste organisatsioonide ühe hoiuraamatukoguna (depooraamatukoguna) tegutsemine vastavalt sõlmitud rahvusvahelistele kokkulepetele.

III peatükk.

Fondid ja teenindus

§11. (1) Rahvusraamatukogu fondid ja andmebaasid on riigi kaitse all.

(2) Rahvusraamatukogu fondid ja andmebaasid on üldkasutatavad, kui seadus või vastav leping ei sätesta teisiti.

(3) Rahvusraamatukogus asuvate kultuuriväärtusega teavikute arvestus ja säilitamine toimub õigusaktides kultuurimälestiste kohta kehtestatud tingimustel ja korras.

§12. (1) Rahvusraamatukogu põhi-teenused on:

1) teavikute laenutamine kasutamiseks kohapeal;

2) raamatukogus olevatest teavikutest koopiade tegemine;

3) teavikute ja nende koopiade tellimine nii Eesti kui ka välisriikide raamatukogudest;

4) teavikute ja koopiade laenutamine nii Eesti kui ka välisriikide raamatukogudele nende soovil;

5) andmepankade kasutamise võimaldamine;

6) ülevaadete ja nimestike koostamine vastavalt tellimusele;

7) valikteadistus soovitud teemal koos tarbija poolt valitud teavikutest koopiade edastamisega;

8) leidumis-, fakti- ja teemaotsingud;

8) eksperthinnangute andmine ja tellimuste täitmine vastavalt oma ülesannetele.

(2) Rahvusraamatukogu teenuseid võivad kasutada kõik juriidilised ja füüsilised isikud.

(3) Rahvusraamatukogus asuvate

* Riigi Teataja I osa. – 1994. – Nr. 31. – Lk. 976–980.

teavikute kasutamine kohapeal on tasuta, muud teenused võivad olla tasulised;

(4) Riigikogu liikmetele ja Riigikogu Kantseleile on teenused tasuta.

§13. Riigikogu ja teiste riigiasutuste infovajaduse rahuldamiseks töötab Rahvusraamatukogus ekspertide rühm, kuhu kuulub vähemalt kaks juristi, neist vähemalt üks akadeemilise kraadiga, ja vähemalt kaks majandusala kõrgharidusega isikut.

IV peatükk.

Riigikogu arhiiv

§14. Riigikogu arhiiv moodustub Riigikogu täiskogu, komisjonide ja juhatuse dokumentidest.

§15. Riigikogu arhiivi pidamise korra määrab Riigikogu juhatus.

V peatükk.

Juhtimine

§16. (1) Rahvusraamatukogu tegevusega seotud põhimõttelisi küsimusi lahendab ja tema tegevust suunab Rahvusraamatukogu Nõukogu.

(2) Rahvusraamatukogu Nõukogusse kuuluvad:

1) neli Riigikogu liiget Riigikogu kultuurikomisjoni otsusel;

2) Riigikogu Kantselei direktor;

3) Kultuuri- ja Haridusministeeriumi raamatukogunõunik;

4) Tartu Ülikooli Raamatukogu esindaja;

5) Riigiarhiivi esindaja;

6) Eesti Informaaticanõukogu esindaja;

7) Teaduste Akadeemia Raamatukogu esindaja.

(3) Käesoleva paragrahvi 2. lõikes nimetatud institutsioonid määravad ise oma esindajate volituste kestuse. Pärast Riigikogu volituste lõppemist jäävad Riigikogu liikmetest Rahvusraamatukogu Nõukogu liikmed ametisse kuni uute liikmete nimetamiseni Riigikogu uuest koosseisust.

(4) Nõukogu esimehe ja aseesimehe valivad nõukogu liikmed endi hulgast üheks aastaks iga kalendriaasta esimesel nõukogu istungil.

(5) Nõukogu esimees korraldab nõukogu tegevust, juhatab nõukogu istungeid, kontrollib nõukogu otsuste

täitmist, esindab Rahvusraamatukogu Nõukogu. Nõukogu esimeest asendab aseesimees.

(6) Nõukogu otsused võetakse vastu istungist osa võtvate nõukogu liikmete hääleteenamusega. Häälte võrdse jaotumise korral on otsustav nõukogu esimehe hääle.

(7) Nõukogu on otsustusvõimeline, kui istungist võtab osa vähemalt viis liiget, sealhulgas esimees või aseesimees.

(8) Nõukogu istungitest võtab osa Rahvusraamatukogu peadirektor.

(9) Nõukogu istungid toimuvad vastavalt vajadusele, ent mitte harvemini kui kord kolme kuu jooksul.

(10) Nõukogu otsuste elluviimise eest vastutab Rahvusraamatukogu peadirektor.

§17. Rahvusraamatukogu Nõukogu:

1) valib Rahvusraamatukogu peadirektori avaliku konkursi korras akadeemilist kraadi ja raamatukogutöö kogemust omavate kandidaatide hulgast, nimetab ta ametisse viieks aastaks ja vabastab ametist;

2) kinnitab Rahvusraamatukogu põhikirja ja teeb selles muudatusi,

3) kinnitab Rahvusraamatukogu eelarveprojekti ja pärast riigieelarve vastuvõtmist täpsustatud eelarve;

4) kinnitab Rahvusraamatukogu arengukontseptsiooni, tegevuskava ja aastaaruande;

5) määrab Rahvusraamatukogu sisekontrolli läbiviimise korra ja teeb kontrolli tulemuste alusel otsuseid;

6) kuulab oma istungeil Rahvusraamatukogu tegevusega seotud ettekandeid;

7) arutab ja annab hinnangu Rahvusraamatukogu tegevusele;

8) kinnitab Rahvusraamatukogu tasuliste teenuste loetelu;

9) võtab vastu muid Rahvusraamatukogu tegevust puudutavaid otsuseid.

§18. Nõukogu otsused on Rahvusraamatukogule täitmiseks kohustuslikud.

§19. Rahvusraamatukogu funktsioneerimise ja arengu eest vastutab peadirektor, kes täidab käesolevast seadusest, Rahvusraamatukogu põhikirjast ja Rahvusraamatukogu Nõu-

kogu otsustest tulenevaid sidustus-, valitsemis-, haldamis- ja juhtimisalaseid ülesandeid.

VI peatükk.

Töötasustamine ja finantseerimine

§20. (1) Rahvusraamatukogu peadirektori kuupalgamäär on võrdne ülikoolide rektorite kõrgeimale palgaastmele vastava kuupalgamääraga.

(2) Rahvusraamatukogu teiste töötajate kuupalga ja lisatasu maksimine toimub eelarveliste asutuste ja organisatsioonide töötajatele ettenähtud korras.

§21. Rahvusraamatukogu finantseeritakse riigieelarvest vastavalt riigieelarveseaduses (RT I 1993, 42, 614) sätestatud korrale.

VII peatükk.

Seaduse rakendamine

§22. (1) Käesoleva seaduse § 16 2. lõikes nimetatud institutsioonid teatavad hiljemalt ühe kuu jooksul, arvates käesoleva seaduse jõustumisest, oma esindajad Rahvusraamatukogu Nõukogus Riigikogu kultuurikomisjonile.

(2) Riigikogu kultuurikomisjoni esindaja kutsub hiljemalt kahe kuu jooksul, arvates käesoleva seaduse jõustumisest, Rahvusraamatukogu Nõukogu kokku, juhatahes istungit esimehe valimiseni.

§23. Eesti Vabariigi seadus "Eesti Rahvusraamatukogu kohta" (RT 1990, 19, 229), Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi otsus "Eesti Rahvusraamatukogu Nõukogu reglemendi ja liikmete nimekirja kinnitamise kohta" (RT 1991, 10, 143) ning Eesti Televisiooni, Eesti Raadio ja Eesti Rahvusraamatukogu töötajate töötasutamise seaduse (RT I 1993, 19, 338) Eesti Rahvusraamatukogu töötajate töötasustamist käsitlevad sätted tunnistatakse kehtetuks.

Riigikogu aseesimees
Edgar Savisaar

ERÜ AASTAPREEMIA KÄTTE ANTUD

1990. aastal otsustas ERÜ juhatus asutada aastapremia oma tööga eriti silmapaistnud raamatukogutöötajatele. Aastapremia on saanud Anne Rande Eesti Lasteraamatukogust, Elle Tarik Tartu Linna Keskraamatukogust, Kyra Robert Teaduste Akadeemia Raamatukogust, Elle Pärlin Saku raamatukogust Harjumaal, Eva Vahesalu Eesti Meditsiiniraamatukogust ja Silvi Rand Tõhela raamatukogust Pärnumaal.

1993. aastal otsustati anda teenetepremia pikaajalise viljaka ja silmapaistva tegevuse eest raamatukogunduses Tallinna Pedagoogikaülikooli professorile Evi Rannapile. Ettepaneku anda teenetepremia E. Rannapile tegi ERÜ juhatuse liige Ivi Tingre, rõhutades eriti E. Rannapi tulemusrikast tegevust ERÜ taasasutamisel ja ühingu esinaisena aastatel 1988–1991 ning aseesinaisena 1992–1993. Evi Rannapi juhtimisel kujundati välja ühingu tegevussuunad ja struktuur, loodi kontaktid välisriikide ühingutega. Asendamatu on Evi Rannap raamatukogundusprobleemide teoreetilisel läbitöötamisel ja suurürituste sisulisel ettevalmistamisel. 1993. aastal aitas ta korraldada Eesti raamatukoguhoidjate VI kongressi mais ja erialateabe konverentsi oktoobris. Evi Rannap on ERÜ hariduse ja täienduskoolituse toimkonna ja selle töörühmade eesotsas. Tallinna Pedagoogikaülikooli erialaõppejõududest hindavad üliõpilased tänaseni kõige kõrgemini just Evi Rannapit.

Preemia andis ERÜ praegune esinaine Anne Valmas Evi Rannapile üle Estonia teatri Talveaias 4. märtsil 1994.

Aastapremia eriti tulemusrikka ja silmapaistva tegevuse eest 1993. aastal otsustas ERÜ juhatus anda Eesti Rahvusraamatukogu peadirek-

Evi Rannap

Ivi Eenmaa

torile Ivi Eenmaale. Preemiakandidaadiks esitas Ivi Eenmaa ERÜ Tartumaa Kogu, märkides oma esildises, et I. Eenmaa "on teinud palju selleks, et Rahvusraamatukogu probleeme teadvustada nii rahvale kui valitsusringkondadele" ning "ühendab oma isikus tulemusrikkalt raamatukoguhoidja arukuse ja äriinimese ettevõtlikkuse". 1993. aastal jõudis lõpule hiigeltöö – Eesti Rahvusraamatukogu uue hoone ehitamine, mille eestvedaja ja hing oli I. Eenmaa. Tuleb olla nõus I. Eenmaa eelkäija Rein Koppelmanni sõnadega Rahvusraamatukogu avamisel, et ükski teine raamatukogu-

hoidja ei oleks suutnud seda ehitust lõpule viia. Juba 1993. a. näitas, et seatud eesmärgid täidetakse – raamatukogust on saanud tõeline info- ja kultuurikeskus, mis avatud kõigile, kes soovivad kasutada raamatukoguteenuseid või rahuldada paljusid muid kultuurihuve. Suured on Ivi Eenmaa teened eesti raamatukogunduse tutvustamisel välismaal. 1993. a. esines ta ettekannetega IFLA 59. konverentsil Barcelonas, Rootsi ja Baltimaade rahvusraamatukogude direktorite nõupidamisel Stockholmis ning Euroopa rahvusraamatukogude direktorite konverentsil Pariisis.

Ivi Eenmaale anti aastapremia üle ERRi infohommikul 20. aprillil 1994. a. I. Eenmaa annetas preemiasumma 1000.- krooni ERÜle, täienduseks 1992. aastal ühingu kingitud kolmele A/S Infotrükk aktsiale, eesmärgiga toetada rahaliselt noorte raamatukoguhoidjate eneseharimist.

Ivi Tingre

NUKITSA-LAUREAADID 1993

1992. aasta kevadel anti esmakordselt välja laste endi määratud eesti lastekirjanduse auhind. Tookord olid vaatluse all 1989–1991 aasta raamatud. Nukitsa-laureaadi tiitli said Voldemar Müller “Tilleprintsessi” ning kunstnik Piret Niinepuu “Saladuste puu” piltide eest. Palju häält kogusid ka kirjanikud Leelo Tungal (“Kristiina, see keskmine”) ja Henno Käo (“Oliüks”) ning kunstnikud Lilian Härm (“Tilleprintsessi” pildid) ja Edgar Valter (“Suur sõnelus”).

Seekord võttis küsitlusest osa 5536 last, vaatluse all oli 42 kirjaniku 58 raamatut ja 54 kunstniku pildid 91 raamatule.

Nukitsa-redeli esimesel ehk alumisel astmel olevaks osutus kirjanikest Kuulo Kutsar raamatuga “Mõmmikute arstilkäik” ja kunstnikest Ebe Tramberg raamatuga “Kõrkjamüts” – seega kummalegi III koht.

Nukitsa-redeli teisel ehk keskmisel astmel olevaks osutus kirjanikest Leelo Tungal raamatuga “Barbara ja suvekoerad” ja kunstnikest Ülle Meister Kuulo Kutsari raamatuga “Mõmmikute arstilkäik” – seega kummalegi II koht.

Nukitsa-redeli kolmandal ehk ülemisel astmel on seekord kirjanikest **Henno Käo** raamatuga “Dondijutud” (383 häält) ja kunstnikest **Ulvi Kuusk** H. Chr. Anderseni muinasjutu “Pöial-Liisi” illustratsioonidega (474 häält).

Seekord siis sedamoodi. Eesti Lasteraamatukogu õnnitleb laureaate ja kõiki lastekirjanduse sõpru ning soovib edu kõigile lastekirjanduse loojatele.

EESTI VABAHARIDUSKONGRESS

1923. aasta 28.–29. detsembrini toimus Karskusliidu eestvedamisel “Vanemuise” saalis I Eesti Hariduskongress. Kongressil osales umbes 150 mitmesuguste seltside esindajat. Võeti vastu otsus asutada hariduseltside ühendus – Eesti Haridusliit. 5. septembril kinnitas Tallinna-Haapsalu rahukogu Eesti Haridusliidu asutamise otsuse.

70 aastat hiljem, 13.–14. aprillini 1994 kutsusid Avatud Hariduse Liit ja Vabahariduse Õpetajate Selts Tartu Ülikooli raamatukogus kokku samalaadse kongressi, seekord aja nõudest tingituna Vabahariduskongressi nime all.

Kongressi avasõna ütles Eesti Haridusliidu üks asutajatest Aleksander Elango. Ta pani tulevasele Vabaharidusliidule südamele austada rahva initsiatiivi ja hoiduda organisatsioonisisesest bürokraatiast. Järgnevad tervitused olid Kultuuri- ja Haridusministeeriumi kantslerilt Veiko Jürissonilt ja Riigikogu kultuuri- ja hariduskomisjoni esimehelt Sulev Alajõelt, seejärel külalistelt Soomest, Rootsist ja Lätist.

Põhiettekanded tegid Vabahariduse Õpetajate Seltsi esimees Mikk Sarv, Avatud Hariduse Liidu esimees Peeter Vihalemm ja Pedagoogikamuseumi juhataja Ilmar Kopso. Mikk Sarv tutvustas tulevase Vabaharidusliidu põhikirja ja tulevikuplaane. Peeter Vihalemm andis ülevaate Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsiooni “Andras” poolt algatatud täiskasvanute vabahariduse rahvusliku programmi koostamisest. Ilmar Kopso rääkis Eesti Haridusliidu tegevusest 20.–30ndatel aastatel.

Töö rühmades jätkus, teemadeks Vabaharidusliidu põhikirja eelnõu, Vabaharidusliidu tegevus käesoleval aastal, täiskasvanute vabahariduse rahvuslik programm.

Kuna põhikirja eelnõule laekus töörühmadelt hulgaliselt parandusi, võeti vastu Vabaharidusliidu ajutine põhikiri. Põhikirja täiendatud ja parandatud variant tuleb esitada läbivaatamiseks esimesele liidu

üldkogule. Hääleteenamusega kinnitati taasloodava liidu uus nimetus: **EESTI VABAHARIDUSLIIT**.

Liidu esimehe valimistel said võrdsest hääli Mikk Sarv ja Peeter Vihalemm, kuid et viimane loobus oma kandidatuurist, sai Vabaharidusliidu esimeheks Mikk Sarv. Viieliikmelisse juhatusse kuuluvad: Mikk Sarv Vabahariduse Õpetajate Seltsist (esimees), Peeter Vihalemm Avatud Hariduse Liidust (aseesimees), Veiko Raagmets Hiviala Keskuste Kogust, Reet Valgma Tartu Avatud Hariduse Liidust ja Hagani Gajõblõ Eesti-Aserbaidžaaani Seltsist.

Vabaharidusliidul seisab ees vastutusrikas töö, mida näitab ka väljavõte põhikirja

punktist II:

§ 3 EVHL kui hariduslike ühingute ja liitude ühenduse eesmärkideks on:

a) rahva vaimsuse ja kultuuri arendamine oma ja oma liikmete tegevuse kaudu;

b) ühendada oma liikmete mõttejõud ja mõjuvõim vabahariduse ideede võimendamiseks, kaitsmiseks ja levitamiseks.

Kõik, kes on huvitatud 14. aprillil asutatud Eesti Vabaharidusliidust ja soovivad saada lähemat teavet, võivad pöörduda aadressil: **Tallinn,**

J. Vilmsi tn. 55, tel 433 113.

Samal aadressil saavad kõik, kes on huvitatud, osta Eesti Haridusliidu viimase peasekretäri Karl Laane (1907–1986) mälestusteraamatut “Vabaharidusliit 1924–1940”. See on suurepärase kokkuvõtte vabaharidustegevusest Eesti Vabariigis 20.–30ndatel aastatel ning kirjutatud inimese poolt, kes võttis sellest ise vahetult osa.

Tiina Jääger

Eesti Vabaharidusliidu esimees Mikk Sarv on sündinud 10. augustil 1951. aastal. Ta on õppinud Tartu Ülikoolis bioloogiat ja ökoloogiat ning Põllumajandusakadeemias metsandust. Aastatel 1975–1994 oli ta Eesti Looduskaitse Seltsi Tartu osakonna juhataja, Eesti Metsainstituudi töötaja, “Vanemuise” teatris näitleja, Tartu Ülikooli ökoloogia sektori töötaja, Viljandi teatri “Ugala” ja Tallinna Nukuteatri muusikaala juhataja, Pirgu Arenduskeskuse projektijuht, Rapla Maavalitsuse abimaavanem. Praegu töötab M. Sarv Rapla maavalitsuses arendusnõunikuna. Seltsiliikumisele on Mikk Sarv seotud alates 1975. aastast, mil asus tööle Eesti Looduskaitse Seltsi Tartu osakonnas, 1977. aastal sidus ta end Emakeele Seltsi, 1989 Eesti-Saami Ühenduse ja 1993 Vabahariduse Õpetajate Seltsiga, mille esimees on ta tänaseni.

Fotol Eesti Vabaharidusliidu esimees Mikk Sarv (paremal) ja aseesimees Peeter Vihalemm

Eesti Lasteraamatukogu korraldas 26.–28. 04. 1994. a. Rahvusraamatukogu ruumes **Eesti, Läti ja Leedu laste- ja kooliraamatukogude ühiskonverentsi “Õpilane, raamatukogu, informatsioon”**, eesmärgiks vahetada naabermaade kolleegide viimaste aastate töökogemusi ja luua uusi koostööprojekte. Konverentsil osalesid külalised Soomest ja Rootsist.

Ettekannetest ilmnnes, et probleemid Baltimaades on sarnased, kuid lahendused tuleb leida kohapealseid võimalusi silmas pidades. Kõik raamatukogutöötajad tõdesid, et kõige raskem on raamatute hankimine, samuti häirib trükis ilmunu halb kvaliteet. Endiselt vaevab raamatukogusid ruumikitsikus ja ehitiste ebafunktsionaalsus.

Lasteraamatukogude keskused Eestis, Lätis ja Leedus on viimaste aastate jooksul teinud muudatusi oma struktuuris, tõhustunud on nende infotöö. Perspektiivis nähakse teadusuuringuid.

Rõhutati kooliraamatukogu kui õppeprotsessi toetava institutsiooni vajalikkust koolis, mida kaitseks ka vastav seadlusandlus.

Konverentsipäevil võis iga huviline Eesti Rahvusraamatukogu fuajees tutvuda kolme Balti riigi 1993. aasta lasteraamatutoodanguga.

Eesti Lasteraamatukogu tänab kõiki, kes aitasid konverentsi korraldada, eelkõige Eesti Rahvusraamatukogu, Läti ja Leedu Saatkonda ning Eesti Saatkonda Leedus.

9.–12. maini toimus ERRi konverentsisaalis ABDOSi arendus- ja info-seminar.

Seminar korraldajateks olid ABDOS, ERR ja Kagu-Euroopa Ühing. ABDOSi seminar on saksa kultuuri ja kirjanduse, laiema Kesk- ja Ida-Euroopa kultuuri tundjate ja uurijate nõupidamine. Tallinna seminaril osales üle 80 spetsialisti Balti riikidest, Saksamaalt, Venemaalt, Ungarist, Poolast, Hollandist, USAst ja Sloveeniast. Baltikumis peeti ABDOSi seminar esmakordselt ja seetõttu oli tänavuse kogunemise üks eesmärkidest tutvuda Baltikumi raamatukogude kollektsoonidega, seal leiduvate saksa kirjanduse kogudega, samuti tutvustada Baltikumis käsitlevat saksa kirjandust teiste riikide raamatukogudes. Kõneldi ka

üldisematest raamatukoguprobleemidest – automatiseerimine, kirjastamine, raamatukaubandus, haridustöö raamatukogudes jm. Esinejate hulgas oli tiptasemel kultuuriloolasi ja kirjandustegelasi, rahvus- ja ülikooliraamatukogude juhte, samuti raamatukogunduse, ajaloo, saksa kirjanduse ja kultuuri suurepäraseid tundjaid. Paljud ettekanded pakkusid laiemat kultuuriloolist huvi: 16. ja 17. sajandi saksakeelseid trükised eestlaste vaimsest ja materiaalsest kultuurist (K. Tammur Tartu Ülikooli Raamatukogust), Revali kujutamisest saksa kirjanduses (Dr. U. Kuhnke Berliinist), 1928. aastal vanima eestikeelse raamatu (1535) fragmendid leidnud Hellmuth Weiss ja tema avastus eesti raamatuloos (Dr. H. v. Chimielewski Herderi Instituudist Marburgis), dokumendid ja faktid Eesti asulatest Abhaasias (Dr. G. Amkuab Moskvast), Lääne tarkvara-abi ja selle mõju Balti vabariikide majanduse ja haridussüsteemi ümberkujundamisele (Dr. H. Albert Heidelbergist) jpt.

Rootsi-Balti raamatukogude juhtimise arendamise projekt (Swedish-Baltic Library Management Development Project)

Projekt algas kolm aastat tagasi, kui Stockholmi Ülikooli Raamatukogu juhataja Tomas Lidman taotles Rootsi riigilt raha teaduskoostöö arendamiseks Baltimaadega.

1993. aasta aprillis ilmus Stockholmi Ülikooli Toimetiste number (Stockholms universitetsbibliotek, Rapport SUB - 21/1993), milles iga Baltimaa rahvusraamatukogu direktor andis ülevaate oma maa teadusraamatukogude süsteemist, tähtsamate raamatukogude struktuurist ja juhtimisest.

27.–28. maini 1993 toimus Stockholmi Ülikooli Raamatukogus seminar, kus neid küsimusi arutati. Osalejaid oli igalt maalt kolm. Kitsas ringis arutati oma probleeme kolleegidega väga elavalt.

Projekti otsustati jätkata aste madalamal juhtimistasandil. 1994. aasta veebruaris stažeerisid Rootsis ja Norras rahvus- ja ülikooliraamatukogude direktorite asetäitjad, Eestist Kalju Tammaru ERRist, Rootsi Kuninglikus Raamatukogus ja Kärt Miil TÜ Raamatukogust Umeå Ülikoolis, kus nad tutvusid mitmete juhtimisprobleemide lahendustega (strateegiline planeerimine, kaadri- ja palga-

poliitika, sisemine tööjaotus, koostöö erinevate struktuuriüksuste vahel jne.). Mida tähelepanust tasuks teada, võtsid osalejad kokku kirjutises, mis ilmus Stockholmi Ülikooli väljaandel 1994. a. märtsis. Ettekannetes tõstatatud probleeme arutasid 19 kõigi programmiga seotud asutuste töötajat seminaril Eesti Rahvusraamatukogu 13.-14. aprillil.

Probleemidering: eesmärkide püstitamine raamatukogutöös; kompuutrid ja juhtimine; töö personaliga; eelarve; ühisprojekti tulevik.

1992. aastal saadud stipendiumirahad olid selle seminariga ammandatud. Loogiline oleks, et projekti kolmas etapp puudutaks otseselt raamatukogu reaktöötajat. Lepiti kokku, et oleks vaja objektiivselt hinnata raamatukogude tööd. Vastav uurimus viidi läbi 1992/93. a. Stockholmi Ülikooli Raamatukogus ning selle tulemusi tutvustati Barcelonas IFLA aastakonverentsil.

Mai lõpuks selgub, kas kolmanda etapi läbiviimiseks Rootsi valitsus eraldab raha. Kui projekti seda osa on võimalik teostada, hakatakse nelja maa uurimistulemusi võrdlema Rootsi kolleegide poolt selleks kohandatud ameerika meetodid, ilmuku vastavate tööde kogumik, arutelu toimuks aga Läti Rahvusraamatukogus.

Viivi Verrev

Sümposium “Bibliotheca Baltica” toimus Tartus 12.–15. maini 1994. (“Bibliotheca Baltica” lähem tutvustus ja tööstungite kava vt. “Raamatukogu” 1994/2.)

Kohal oli enamik väljakuulutatud esinejatest. Huvitav, tihed ja tõine kokkusaamine kinnitas Läänemeremaade raamatukogudele vanu ja pakkus uusi koostöövõimalusi, kõigile osavõtjatele aga arvatavasti igapäevases töörutiinist erinevaid probleemikäsitlusi. Võeti vastu “Bibliotheca Baltica” põhikiri, mille kohaselt ühenduse eesmärgid on meie ühise kultuuripärandi hoidmine, kättesaadavaks tegemine ja senisest parem teabelevi Läänemeremaade kohta laiemaltki. Sümposiumi toimumise ajaks olid ilmunud eelmise, Lüübeki konverentsi ettekanded.

Järgmine konverents toimub kahe aasta pärast Riias. A. A.

23. aprillil toimus Eesti Rahvusraamatukogus **Eesti Lugemise Ühingu ja Soome Lugemise Ühingu ühisistung**. Istungil täpsustati ühingute jätkuvaid koostöökavasid: erialateabe vahendamine lugemise õpetamise ja arendamise erivaldkondades, ühiste koolituspäevade korraldamine ja ühiste uurimisprojektide algatamine.

Soome ja Eesti lugemisühenduste ühisistungil osales ka Rahvusvahelise Lugemise Assotsiatsiooni (International Reading Association/IRA) juhatuse liige, professor Linda Gambrell Marylandi Ülikoolist (USA), kes esines ettekandega "Nende oma häälega: mida lastel on öelda oma lugemismotivatsioonist".

16. mail toimus Viljandis Eesti **Lugemise Ühingu aastakoosolek**. Aastakoosolekul kuulati päevakohaseid ettekandeid ühingu liikmetelt **Maila Jürgensonilt** "Lugemishuvi muutumine alg- ja keskastmes" ja **Irina Kortšinskajalt** "Laste lugemine, perekond ja televisioon".

Eesti Lugemise Ühingu president, Tallinna Pedagoogikaülikooli raamatukogunduse õppetooli dotsent **Aira Lepik** andis ülevaate ühingu teisest tegevusaastast.

14. mail 1994. aastal toimus Eesti Keele Instituudi saalis järjekordne kirjandusloolase ja bibliograafi **Rein Kruusi** (1957–1992) **mälestuskonverents "Perifeeria ja kirjandus"**, kus esinesid Trivimi Velliste, Hasso Krull, Andres Heinapuu, Kristiina Ross, Margus Kasterpalu jt. Valmis on ka ERR bibliograafi Rita Hillermaa poolt koostatud "Rein Kruusi bibliograafia", mis kinnitab, et Kruusi esimesed kirjatööd ilmusid trükist juba 1973 ja kuuluvad üllatuslikult ilukirjandusliku žanri alla.

TOIMETUS vabandab:

Eelmises ajakirjanumbris lk. 26 punkt 1.1. viimane lause peab olema:

Raamatukogul on Eesti üldkasutatava tehnikakeskraamatukogu staatus.

lk. 21 III veerus peab olema: Bernhard Veimer.

PÄIKESE KODU

Uibu, Halliki. Päikese kodu: Soomeugrilaste vaimuilmast / Eesti Lasteraamatukogu. – Tallinn, 1994. – 47 lk.:ill.

Lühike ekskursioon soome-ugri alglätete juurde on mõeldud eeskätt õppuritele põhikoolist tudengiteni, kuid kasulik ka teistele asjahuvilistele.

Pöördu ELR, tel. 448 422

EESTI KIRJASTUSTE LIIDU INFOLEHT

RAAMATU- KUULUTAJA

MARTS 1994

NR. 1

*Eesti Kirjastuste Liidu infolehte saate aadressil:
Pärnu mnt. 10, EE0090 Tallinn, tel. 66 69 25*

MÄLESTAME

BERNARD KANGRO

18. IX 1910 - 25. III 1994

Manalateele on läinud viimane arbuja, silmapaistev kirjanik, kirjanduslõulane, Eesti Kirjanike Kooperatiivi rajaja, ajakirja "Tulimuld" toimetaja ja bibliograaf Bernard Kangro.

1910. aastal Vana-Antsla vallas sündinud Kangro oli Võrumaaga vaimselt seotud elu lõpuni, ehkki pärast 1944. aasta 21. septembrit ei astunud ta enam kordagi Eesti pinnale. 1929. aastal lõpetas Kangro Valga Poeglaste Gümnaasiumi humanitaarharu. Samal ajal ilmus trükist ka tema esimene luuletus. 1938 lõpetas Kangro Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna magistri-kraadiga kirjanduse alal ning oli seejärel ülikooli stipendiaat, assistent ja õppejõud. Esikkogu "Sonetid" ilmus 1935, edasi nägid trükivalgust "Vanad majad", "Reheahi" ja teaduslik käsitlus "Eesti soneti ajalugu" (1938). Kuid oma loomingu põhiosa kirjutas Kangro siiski eksiilis – Rootsis. Paguluses avaldas ta neliteist uut luulekogu, lisaks ka koondkogud "Minu nägu" (1970), "Kogutud luuletused" I-II (1990 - 1991). Lundi perioodil kirjutas ta ka arvukalt romaane. Tema romaanisarjadest tuntum on vahest Tartu-epopöa ("Jäälätted", "Emajõgi", "Tartu", "Kivisild", "Must raamat" ja "Keeristuli"), millest kaks esimest raamatut on nüüd ka kodumaal avaldatud. Ilmus ka Joonatani-triloogia ("Joonatan, kadunud veli", "Öö astmes x",

Novae Spuehner
Lm 2

1. detsember
1993

Kalleid sõbranned
(kui mi
võib ütelda!)

kuul+ lühik
ja
Rita Illinmaa!

Suus tänu Teile ilusti
lest Tulimullest! Raamat
ilus ja suure süü.

Katkes ei saa Teile
väga tänema - olen
nõrke, ilma
jalgsõda. Lõpetus
võib, kui Teile unust
näen (see see mees
ja lühidalt)

Kõike head ja
õnneku!

Joonatan

"Puu saarel on alles") ja ajaloo-ainelisi romaane. Kirjandus- ja kultuuriloo seisukohalt asendamatud on Kangro mälestused ja mõtisklused "Häitsemehi ja pärlipüüdjad" I ja II (1978, 1987), "Arbujad" (1981), "Arbujate kaasaeg" (1983) ning tema kirjavahetus K. Ristikiviga, mis avaldatud pealkirja all "Kirjad romaanist" (1985). Hiigel töö tegi Kangro ära bibliograafiate koostamisel: "Eesti raamat vabas maailmas" (1957, 1966, 1971), "Eesti kirjandus siin- ja sealpool piiri" (1965) ning "Eesti kirjakuulutaja eksiilis" (1989). Viimane side Kangro ja Eestis elavate bibliograafide vahel oli nende kirjavahetus "Tulimulla" koondsisukorra koostamise ja valmimise aegu.

МИХКЕЛ ВОЛЬТ

Начиная с основания в 1909 г. фонд Архивной библиотеки Литературного музея им. Ф.Р.Крейцвальда комплектовался как фонд национальной библиотеки Эстонии (ныне содержит 677 000 учётных единиц). Задачей библиотеки является собирание всех изданий на эстонском языке, Baltica, произведений эстонских авторов, изданных вне Эстонии, трудов авторов других национальностей, живущих в Балтийских странах, важнейших разработок о финно уграх и справочной литературы.

Фонд Архивной библиотеки на эстонском языке содержит свыше 98% старых (изданных до 1917 года) изданий и почти все книги и брошюры, изданные после 1918 года. Здесь хранится старейшая, сохранившаяся целиком, книга на эстонском языке справочник Г.Шгала "Hand- und Hausbuch..." с 1632 года (3 часть). Мемориальными фондами учитываются частные библиотеки 21 писателя и деятеля культуры по личному желанию собственников.

Архивная библиотека принимает участие в составлении эстонской национальной библиографии и проводит конференции и выставки по эстонскому книговедению.

Фольклорист АРВО КРИКМАНН даёт обзор об очередной книге, запрещённой и уничтоженной советскими органами надзора - эта маленькая подборка эстонских пословиц, которая должна была издаваться под заглавием "Сказанное слово распространяется" сдвоенным номером "'Loomingu" Raamatukogu" ("Библиотека журнала "Творчество")" 1975 года. В книге намечалось отразить эстонские пословицы (фольклор) в трёх аспектах: 1) показывать перечень эстонских пословиц начиная с самых известных типов до таких, которых в архиве только 20 записей, 2) привести примеры пословиц с ограниченным распространением, которых в архиве только одна запись, но предположительно они, всётаки, являются по-настоящему народными, 3) дать подбор более известных эстонских псевдопословиц, которые в архивных материалах и печатных изданиях исходят из одного определённого источника, фольклорность которого сомнительна.

Тираж книги (25 000 экз.) был в начале 1975 года издан, но был неожиданно запрещён и направлен в макулатуру. В качестве причин приводились такие моменты: издание слишком научное и неудобочитаемое, сомнительна его воспитательная ценность и цитированные тексты содержат неприличные выражения. Самой вероятной причиной запрещения могла быть "Сводная библиография "'Loomingu" Raamatukogu" в конце этого номера, где фигурировали имена таких недавно запрещённых авторов как Александр Солженицын, Анатолий Кузнецов и др.

ТИЙНА РИТСОН, заведующая библиотекой Музея театра и музыки пишет об истории, составе книжного фонда и читателей своей библиотеки. Основой музыкальной части является фонд Пеэтера Сюда с 1924 года, основой театральной части - архивный музей театра "Эстония" и театральный архив Хейно Вакса. Начиная с 60-х годов библиотека становится самостоятельным отделом музея и состоит из двух частей: архивной и научной. Основная тематика её комплектования - театр, драматургия, музыка и фольклор. В своей статье Т. Ритсон подробно описывает и читателей своей библиотеки.

Директор архивного музея педагогики Эстонии ИЛЬМАР КОПСО в своей статье описывает историю основания музея педагогики (до марта 1993 года музей педагогики). Собрание фонда начали в 1960-х годах. В 1922-1940 существовал его предшественник - Педагогический музей города Таллинна. В состав архивного музея педагогики входят архивная библиотека, фонд рукописей и документов, фотографий и специальных экспонатов. Область собирания архивного музея образование и педагогическая мысль Эстонии. До сих пор подробнее были изучены 1906-1940 годы и развитие образования зарубежной Эстонии. Основные направления деятельности - обслуживание исследователей и ознакомление с историей образования с помощью лекций и выставок.

Вступительное слово Тийу Вальм 4

АРХИВНАЯ БИБЛИОТЕКА

Архивная библиотека Литературного музея им.Ф.Р.Крейцвальда Михкел Вольт 5

О Таллинском городском архиве и его книгах Леа Кыйв 7

Архивный музей педагогики Эстонии Ильмар Копсо 10

Об истории, составе, читателях библиотеки Музея театра и музыки Тийна Ритсон 13

Книги архивного фонда Национальной библиотеки Эстонии Хелью Реммелт 15

Ознакомление с коллекцией карт Национальной библиотеки Эстонии Эве Танг 15

ДЛЯ УСПЕХА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БИБЛИОТЕК

Аналитическое описание меняется? Элвийне Уверская 16

Семинар "Library marketing and public relations": обзор Айра Лепик 17

HABENT SUA FATA LIBELLI

Сказанное слово распространяется Арво Крикманн 18

ЗАБОТА О ЯЗЫКЕ

"Неужели я действительно не знаю этого?" Майа Рандма 21

РЕЦЕНЗИЯ

Много информации в маленькой книжке Оскар Круус 22

ПОЛЕМИКА

О внутреннем оформлении Национальной библиотеки (в ответ искусствоведа Антс Юске) Сулев Вахтра 23

* * *

Закон о Национальной библиотеке Эстонии 25

ВЕСТИ 27

В ПАМЯТЬ О: Бернад Кангро 32

РЕЗЮМЕ 33

ZUSAMMENFASSUNGEN 34

SUMMARY 35

У кого сила, у того власть, у кого деньги, тот и судья (Пословица)

Seit der Gründung im Jahre 1909 ist Archivbibliothek des F. R. Kreutzwald-Literaturmuseums (die Bestände der Bibliothek haben jetzt 677 000 Einheiten) als eine estnische Nationalbibliothek komplettiert worden, so schreibt der Leiter der Archivbibliothek Mihkel Volt. Die Aufgabe der Bibliothek besteht darin, alle estnischsprachigen Drucksachen, Baltica, Werke der estnischen Autoren, die nicht in Estland erschienen sind, wichtige Forschungsarbeiten über finnisch-ugrische Völker, Werke der nichtestnischen Autoren, die aber in Baltikum gelebt haben, und Nachschlagewerke zu sammeln. Bestände der estnischsprachigen Literatur in der Archivbibliothek enthalten mehr als 98 % aus allen bekannten alten Drucksachen (bis 1917 erschienene Literatur) und fast alle Bücher und Broschüren, die seit 1918 erschienen sind. Hier wird auch das älteste estnischsprachige Buch aus dem Jahre 1632, das heil geblieben ist, der I. Teil des Handbuches von H. Stahl "Hand- und Hausbuch ...", aufbewahrt. Als Gedenksammlungen hat die Bibliothek 21 Privatbibliotheken der Schriftsteller und Kulturfunktionäre, sie werden nach dem Wunsch der Besitzer zusammen aufbewahrt.

Archivbibliothek hat auch bei der Zusammenstellung der estnischen Nationalbibliographie mitgeholfen, sie hat Konferenzen der estnischen Buchkunde und Buchausstellungen veranstaltet.

Der Direktor des Estnischen Archivmuseums für Pädagogik Ilmar Kopso macht in seinem Artikel den Leser mit der Entstehungsgeschichte des Archivmuseums für Pädagogik (bis März 1993 Pädagogikmuseum) bekannt. Mit Sammeln der Bestände wurde schon in 1960er Jahren begonnen (1922–1940 arbeitete der Vorgänger des Archivmuseums Pädagogisches Museum Tallinn). Das Archivmuseum für Pädagogik hat eine Archivbibliothek, Dokumenten- und Manuskriptensammlungen, eine Fotosammlung und fachgegenständliche Sammlungen. Das Estnische Archivmuseum für Pädagogik sammelt Dokumente aus dem Gebiet des estnischen Bildungswesens und des pädagogischen Denkens. Bisher wurden besonders tief die Jahre 1906–1940 und das auslandsestnische Bildungswesen geforscht.

Das Grundprinzip in der Arbeit des Archivmuseums ist die Forscher zu bedienen und das Bildungswesen der Vergangenheit durch Vorlesungen und Ausstellungen uns bekanntzumachen.

Über die Geschichte, Bestände und Leser der Bibliothek des Theater- und Musikmuseums schreibt die Leiterin der Bibliothek Tiina Ritson. Als Basis der Bestände der Musikliteratur ist die Sammlung des Komponisten Peeter Süda aus dem Jahre 1924, als Basis der Bestände der Theaterliteratur ist das Archivmuseum des Estonia Theaters und das Archiv von Heino Vaks.

Seit den 1960er Jahren ist die Bibliothek eine selbständige Einheit des Museums und besteht aus einer Archiv- und einer wissenschaftlichen Bibliothek. Die Bibliothek sammelt die Literatur aus folgenden Gebieten: Theater, Theaterdichtung, Musik und Volksdichtung. Auch die Leser der Bibliothek werden von Tiina Ritson genauer charakterisiert.

Folklorist Arvo Krikmann gibt in seinem Artikel einen Überblick über ein Buch, das von den sowjetischen Kontrollorganen verboten und vernichtet wurde — eine Auswahl der estnischen Sprichwörter, die in einem Doppelheft der Zeitschrift "Loomingu" Raamatukogu" im Jahre 1975 unter dem Titel "Laustud sõna lagub" (Das gesagte Wort verbreitet sich) erscheinen sollte. Das Buch sollte Einblicke in estnische Parömie in drei Konditionen bieten:

- 1) Die Liste von den produktivsten Typen der estnischen Sprichwörter und der Sprichwörter, von denen es im Archiv 20 Aufzeichnungen gibt.
- 2) Beispiele der Redensarten, die eine begrenzte Verbreitung haben, aber trotzdem volksecht sind.
- 3) Eine Auswahl der bekanntesten estnischen Pseudosprichwörter, die im Druck und in Archivmaterialien eine bestimmte Urquelle haben, deren Volksechtheit zweifelhaft ist. Anfang 1975 war das Buch mit 25 000 Exemplaren druckfertig, wurde aber plötzlich verboten und zur Makulatur geschickt. Man hat das so begründet, daß die Ausgabe sehr wissenschaftlich und deshalb schwer zu lesen ist, auch die erzieherischen Werte des Buches seien fraglich und die zitierten Texte haben unanständige Ausdrücke. Der wirkliche Grund, das Buch zu verbieten, war das Gesamtverzeichnis der Zeitschrift "Loomingu" Raamatukogu" in dieser Nummer. Das Verzeichnis hatte auch Titelaufnahme und Namen der prohibitorischen Schriftsteller wie Alexandr Solshenizyn, Anatoli Kusnezow u. a.

Vorrede Tiiu Valm 4

ARCHIVBIBLIOTHEK

Archivbibliothek des F. R. Kreutzwald-Literaturmuseums Mihkel Volt 5

Tallinner Stadtarchiv und seine Bücher Lea Kõiv 7

Estnisches Archivmuseum für Pädagogik Ilmar Kopso 10

Über die Geschichte, Bestände und Leser der Bibliothek des Theater- und Musikmuseums Tiina Ritson 13

Bücher aus der Archivsammlung der Estnischen Nationalbibliothek Helju Remmelt 15

Über die Kartensammlung der Estnischen Nationalbibliothek Eve Tang 15

ZUM ERFOLG DER TÄTIGKEIT DER BIBLIOTHEK

Verändert sich die analytische Titelaufnahme? Elviine Uverskaja 16

Eine Ausbildungsseminar zum Thema "Library marketing and public relations" Aira Lepik 17

HABENT SUA FATA LIBELLI

Das gesagte Wort verbreitet sich: über estnische Sprichwörter Arvo Krikmann 18

SPRACHPFLEGE

"Weiß ich das wirklich nicht?" Maia Randma 21

REZENSION

Ein ordentliche Information in einem kleinen Werk Oskar Kruus 22

POLEMIK

Über die Innengestaltung der Nationalbibliothek (zur Antwort dem Kunstforscher Ants Juske) Sulev Vahtra 23

* * *

Grundverordnung der Estnischen Nationalbibliothek 25

NACHRICHTEN 27

In memoriam Bernard Kangro 32

PEŽIOME 33

ZUSAMMENFASSUNGEN 34

SUMMARY 35

Since its foundation, in 1909, the Archives Library (AL) of the F. R. Kreutzwald Literary Museum at the Estonian Academy of Sciences (with its more than 677 000 items) has been compiled like the Estonian National Library. AL has tried to store all the printed material in the Estonian language, the Baltica, the works by Estonian authors and those published in Estonia. At different times, the libraries of the most important societies in Estonian cultural history – partly the library of the Learned Estonian Society (founded in 1838) and fully the Society of Estonian Literaty (1872) and the Society of Estonian Students (1883) – have been handed over to AL. At present AL comprises the collection of Estonian literature (nearly 97 per cent of Estonian books), the collection of the Baltica, the collection of Estonian-language periodicals (more than 96 per cent of Estonian-language periodicals), the collection of foreign-language periodicals, the collection of foreign-language periodicals as well as maps, small printed matter and 21 memorial collections of books. As for research work, the most important task of AL has been compiling the bibliography of Estonian books published 1525–1917.

Tiina Ritson, chief librarian of the Theatre and Music Museum, writes about the history of the library, its collection and readers. The collection of the music part is based on the materials from 1924 about the composer Peeter Süda, the basis of the theatre part are the Archives Museum of the Estonia Theatre and Heino Vaks's theatre archives.

From the 1960ies the library is an independent unit of the museum and consists of two parts: an archives library and a research library. The main fields of collecting materials are: theatre, the dramatic literature, music and folklore.

In her article Tiina Ritson specifies the readers of the library.

Ilmar Kopso, director of the Estonian Pedagogical Archives-Museum, describes in his article the history of the museum (up to March 1993 – Pedagogical Museum). The collection of the stock began in the 1960ies. (The predecessor of the museum, the Tallinn Pedagogical Museum, was acting from 1922 to 1940). The PAM has an archives collection, manuscript and document collection, photograph collection and special articles collection.

The fields of collecting are Estonian educational conditions and pedagogical conceptions. Hitherto the work has been concentrated on exile educational conditions. The guidelines of the activities are to serve researchers and to acquaint the educational life of the past by organizing lectures and exhibitions.

Arvo Krikmann, a specialist in folklore, gives in his article a survey about the book restrained and destroyed by the Soviet supervision institutions. This book includes a selection from Estonian proverbs under the title "Lausutud sõna lagub" ("An Uttered Word will Spread") in "'Loomingu" Raamatukogu" ("The Library of "Looming")" as a double issue in 1975. The book had to give a look into Estonian words of wisdom in three aspects.

- 1) to present the sequence of the most popular types of proverbs, occurring 20 times or more in the archives.
- 2) to give some sayings of limited use, represented only by one example in the archives, but presumptively of folk tradition.
- 3) to render a selection of the most familiar Estonian pseudo proverbs that occur only in one particular source with doubted folklore origin.

In the beginning of the year 1975 the book was published but was unexpectedly prohibited and destined for destroying. This was motivated by such causes as: the publication is too scientific and difficult to understand, its educational value is problematic and the quoted texts include indecent expressions. But the real reason most likely was the bibliography at the end of this number of "'Loomingu" Raamatukogu" with the names of lately prohibited authors as Alexander Solzhenitsyn, Anatoly Kuznetsov and others.

First Column Tiiu Valm 4

ARCHIVES LIBRARIES

Archives Library of F. R. Kreutzwald
Literature Museum Mihkel Volt 5

About the Tallinn City Archives
and its Books Lea Kõiv 7

Estonian Pedagogical
Archives-Museum Ilmar Kopso 10

About the History of the Library
of the Theatre and Music Museum –
its Collection and Readers Tiina Ritson 13

Archives Collection of the National
Library of Estonia (NLE) –
an Introduction of Books Helju R Emmelt 15

Map Collection of the NLE Ene Tang 15

TO THE SUCCESS OF LIBRARIES

Is the Analytical Description
Changing? Elviine Uverskaja 16

Survey of the Seminar of "Library
Marketing and Public Relations" Aira Lepik 17

HABENT SUA FATA LIBELLI

"Laustud sõna lagub" – the Book
of Estonian Proverbs Arvo Krikmann 18

LANGUAGE CARE

"Don't I Really Know that?" Maia Randma 21

CRITICAL REVIEW

Much Knowledge
in a Small Publication Oskar Kruus 22

POLEMIES

About the Design in the NLE
(In Response to
the Art Critic Ants Juske) Sulev Vahtra 23

* * *

The Law of the NLE 25

NEWS 27

In Memoriam Bernard Kangro 32

PEŽIOME 33

ZUSAMMENFASSUNGEN 34

SUMMARIES 35

